

ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ (2007-2013)

Devlet Planlama Teşkilatı

ULUSAL
KIRSAL KALKINMA
STRATEJİSİ
(2007-2013)

Devlet Planlama TeŐkilati

ÖNSÖZ

Türkiye 2000’li yıllara; nüfusunun yüzde 35’inin köylerde yaşadığı ve iş gücünün yüzde 36’sının tarımda istihdam edildiği bir kırsal kesim profiliyle girmiştir. Gerek ülke nüfusunun önemli bir bölümünün kırsal alanda yaşaması gerekse tarımın ülke ekonomisindeki ağırlığı nedeniyle kalkınma planlarında kırsal nüfusa ve tarıma özel bir önem verilmektedir.

Türkiye’nin ekonomik ve toplumsal yaşamındaki ilerlemelere paralel olarak kırsal kesimde; insan kaynaklarının gelişimi ve kırsal altyapısının iyileştirilmesi konularında önemli mesafeler alınmış, tarımın yapısal sorunlarının çözülmesi ve sektörün rekabet gücünün artırılmasına yönelik desteklerle iş gücü ve toprak verimliliği artmış, tarımsal işletmelerin örgütlenme düzeyi ve pazara yönelme konularında önemli başarılar sağlanmıştır. Bugün, kırsal kesimde elde edilen bu başarıların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımını esas alan bir anlayışla, dünyadaki gelişimleri gözeten ve ülkemiz koşullarına uygun bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan, Türkiye’nin küresel ekonominin önemli bir aktörü konumuna erişerek son yıllarda yakaladığı kalkınma ivmesi, tarımdaki sektörlerin büyüme performansına ve kentlerin sahip olduğu olanakların değerlendirilmesine önemli katkılar sağlamasına rağmen, bu kalkınma ivmesinin kırsal kesime etkisi sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, kırsal alanlardaki doğal kaynak potansiyelinin ve iş gücünün üretime kazandırılacak şekilde harekete geçirilmesi ve kırsal arasındaki sosyo-ekonomik bütünlüğün güçlendirilmesi suretiyle hem kırsal kesimin ulusal kalkınmaya katkısının artırılması hem de kırsal kent arasında artarak süregelen gelişimlik farklarının azaltılması bağlamında, kalkınma planlarında belirlenen ulusal hedeflerle uyumlu bir şekilde, kırsal kalkınmanın hızlandırılması büyük önem kazanmıştır.

Kırsal kalkınma faaliyetlerinin, kalkınmanın mekanda daha dengeli bir şekilde dağılımına katkı sağlayan düzenleyici bir işleve sahip olması, bu yöndeki çabaların artırılmasını zorunlu kılmaktadır. Nitekim, yapılan araştırmalar, ülkemizde bölgeler arası gelişimlik farklarının önemli ölçüde azaltılması yörelerimizin kırsal niteliği ve tarıma ağırlıklı ekonomik yapıları ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan, Türkiye’de bölgeler arasındaki gelişimlik farklarının giderilmesinde de, kırsal kalkınma stratejik öneme sahip bir konu olarak görülmektedir.

Bu ihtiyaçlardan hareketle, çok sektörlü ve çok aktörlü planlama ilkesini esas alan, mekana ve yerel kaynak potansiyeline odaklanan, tarım ve tarımdışı sektörleri birlikte değerlendiren bir yaklaşımla hazırlanan Strateji belgesi; kırsal alanların ülke ekonomisine katkısının artırılması ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle bölgeler ve kırsal kent arasındaki gelişimlik farklarının azaltılması, göç gelişimlerinin istikrarlı bir dinamiğe kavuşturularak dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması, tarım sektörünün rekabetçi bir yapıya kavuşturulması üzere yeniden yapılandırılması ve bu süreçte ortaya çıkabilecek sosyo-ekonomik ve çevresel olumsuzlukların azaltılması, çevrenin ve doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı, AB ile ekonomik ve sosyal yakınsamanın ve müktesebat uyumunun sağlanması gibi temel önceliklere katkısı bakımından önemli işlevlere sahip olacaktır.

Strateji belgesi; 2004 yılında hazırlanan Tarım Stratejisi çerçevesinde belirlenen desteklerle tutarlılık ve bütünlük sağlayacak şekilde ele alınmıştır. Tarım Stratejisi, rekabet gücü yüksek bir

tarım sektörü ve üretim yapısını öngörürken, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinde benimsenen yaklaşım, kırsal ekonominin geliştirilmesi bağlamında tarım ve gıda sektörlerinin rekabet gücünün artırılması olmuştur. Strateji belgesinin genel politika çerçevesinin belirlenmesinde tarım ve tarımdışı sektörleri birarada değerlendirilen bütüncül bir yaklaşım esas alınmıştır.

Kırsal kalkınma alanında bir ilk özelliği taşıyan Strateji belgesi; Türkiye'nin 2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi ile tespit edilen Avrupa Birliği'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve toplumsal yeniden yapılanma ve bilgi toplumuna dönüşüm süreçlerinde önemli bir ivme sahip olacak olan kırsal kalkınma politikamızın, 2007-2013 dönemine ilişkin genel çerçevesini ortaya koymaktadır.

Türkiye'nin AB üyesi olarak perspektifinde kırsal kalkınma, ekonomik ve sosyal uyuma yönelik politikaların da önemli bir öncelik alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, AB müktesebatının üstlenilmesine ilişkin "2003 Yılı Ulusal Programı"ndaki temel önceliklerimizden biri olarak kabul edilen Strateji belgesi hazırlanması ile; AB Ortak Tarım Politikasında önemi gittikçe artan kırsal kalkınma politikası uyum çalışmalarına gerek programlama gerekse uygulama bakımından ilk adım atılmış bulunmaktadır. Ayrıca, 2007-2013 mali döneminde ülkemize AB katılım öncesi mali araç (IPA) kırsal kalkınma bileşeni (IPARD) kapsamında sağlanacak fonlardan yararlanma amacına yönelik AB Kırsal Kalkınma Programı (IPARD Programı) ile ulusal ve diğer uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma faaliyetlerine genel bir çerçeve oluşturacak olan "Kırsal Kalkınma Planı" hazırlıklarına esas teşkil eden temel referans belge özelliği taşımaktadır.

Strateji belgesi, kırsal kalkınmanın içeriğine uygun olarak, tarımdışıındaki diğer sektörel politikalarla uyumlu ve diğer sektörel paydaşlarla işbirliği içerisinde; DPT Müsteşarı ile koordinasyonunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile yakın işbirliği içerisinde hazırlanmıştır. Hazırlık çalışmalarında; kamu kurumlarımız başta olmak üzere, özel sektör, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve üniversitelerden temsilcilerin yer aldığı geniş paydaş grupları aracılığıyla etkin bir danışma mekanizması işletilmiştir.

Strateji belgesinin hazırlık çalışmalarının genel koordinasyonunu yürüten DPT Müsteşar Yardımcısı Sayın Lütfi ELVAN ile Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürü Sayın Ahmet YAMAN başta olmak üzere, teknik çalışmaların tamamlanması, yurtiçi ve yurtdışı kurumlarla iletişim ve koordinasyonun sağlanması yönünde üstün gayret gösteren DPT Çalışma Grubu üyelerine ve katkı veren diğer DPT çalışanlarına; işbirliği içerisinde hazırlıklara aktif destek sağlayan Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Müsteşarı Sayın Halim ÖZÜT ile Müsteşar Yardımcıları Sayın Nebi ÇELİK ve Vedat MRMAHMUTOĞULLARI'na ve Bakanlığının değerli çalışanlarına, görüş ve katkılarıyla hazırlık çalışmalarına yön veren tüm kamu, özel kesim, sivil toplum, meslek odaları ve üniversite temsilcilerine teşekkür ederim.

Dr. Ahmet TIKTIK
Müsteşar
Devlet Planlama Teşkilatı

**ULUSAL KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ
HAZIRLIK ÇALIŞMALARINDA GÖREVLİ ALAN PERSONEL***

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI MÜSTEŞARLIĞI

Cemalettin KAYMAK	Daire Başkanı
Nevin SORGUÇ	Daire Başkanı
Hasan KIRMAN	Planlama Uzmanı
Murat YAZAN	Planlama Uzmanı
Taylan KIYMAZ	Planlama Uzmanı
Mehmet TARAKÇIOĞLU	Planlama Uzmanı
Mithat YEĞİNEK	Sözleşmeli Personel
Necati DOĞRU	Mühendis
Yurdakul SAÇLI	Planlama Uzman Yardımcısı
Nuri Barış TARTICI**	Planlama Uzman Yardımcısı
Osman ZEMHER	Planlama Uzman Yardımcısı
Brahim KUZU	Planlama Uzman Yardımcısı
Özcan TÜRKÖZLU**	Planlama Uzman Yardımcısı

TARIM VE KÖY İŞLERİ BAKANLIĞI

Kemal SANDIK	Daire Başkanı V.
Adnan GÜLTEKİN	APK Kurulu Başkanı V.
Enver AKSOY	Daire Başkanı
Veli BOSTANCI	Müdür
Bilal ZEYTİN	Mühendis
Ertan ÜNÜMÜ	Mühendis
Seher MULLA	Mühendis
İknur DEDE	Mühendis
Kadriye USLU	Mühendis
Ahmet Zahir ERKAN	Mühendis
Metin KARAHAN	Mühendis
Mehmet Serdar TURHAN	AB Uzmanı

*: Görev yaptıkları dönemdeki ünvanlarına göre.

** : Çalışma Grubu koordinatörleri

YÜKSEK PLANLAMA KURULU KARARI

Karar Sayısı: 2006/1

Karar Tarihi: 25.01.2006

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, Yüksek Planlama Kurulu'nun 25 Ocak 2006 tarih ve 2006/1 sayılı Kararı ile kabul edilmiştir. Strateji belgesi, 04.02.2006 tarih ve 26070 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Ç İNDEK İLER

Tablolar Listesi.....	2
Kısaltmalar Listesi.....	2
1. GİRİŞ	3
2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ	5
3. TEMEL AMAÇ	10
4. İLKELER	10
4.1. Mekansal Duyarlılık.....	10
4.2. Birlik ve Katılımcılık	11
4.3. Sürdürülebilirlik	11
4.4. Sosyal Çerçeme	11
4.5. Politika ve Düzenlemelerde Tutarlılık, Etkin İzleme.....	12
4.6. Kaynak Kullanımında Etkinlik.....	12
5. STRATEJİK AMAÇLAR ve ÖNCELİKLER	12
5.1. Stratejik Amaç-1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İmkanlarının Artırılması.....	12
5.2. Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi	18
5.3. Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması.....	20
5.4. Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi.....	22
6. KURUMSAL ÇERÇEVE	23
7. MAL YÖNETİMİ	26
8. EKLER	27
EK-1: Temel Referans Belgeler ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Hazırlanma Süreci ..	27
EK-2: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Hazırlanmasında Görev Alan ve Görülmeye Bağvurulan Kurum Ve Kuruluşlar.....	30
EK-3: Çeşitli Göstergeler	32
EK-4: Hukuki Düzenlemeler ve İstatistikî Çalışmalarda Kırsal Alanın Değerlendirilmesi	34
EK-5: Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Deneyimi.....	35
EK-6: Orta Vadeli Strateji ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Amaçları.....	39
EK-7: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Çerçevesi	40

Tablolar Listesi

Tablo 1: Nüfus Sayımlarına Göre Köy ve Şehir Nüfusları	6
Tablo 2: Sektörlerin GS YH çerisindeki Payı (Cari Fiyatlarla, %)	6
Tablo 3: Tarım ve Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam (bin kişi)	7

Kısaltmalar Listesi

AB	Avrupa Birliği
BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
ÇOB	Çevre ve Orman Bakanlığı
DAP	Doğu Anadolu Projesi Ana Planı
DE ¹	Devlet İstatistik Enstitüsü
DOKAP	Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTM	Dış Ticaret Müsteşarlığı
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GTS	Genel Tarım Sayımı
GZFT	Güçlü ve Zayıf Yönler ile Fırsat ve Tehditler
KHGM	(Mülga) Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü
KMA	Katılım Öncesi Mali Araç (IPA)
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MEDA	AB ile Akdeniz Ülkeleri Arasında Birliğe Yönelik AB Fonu
OVP	Orta Vadeli Program
ÖK	Özel İhtisas Komisyonu/Komisyonları
ÖUKP	Ön Ulusal Kalkınma Planı
PO	Pansiyonlu İlköğretim Bölge Okulu
SAPARD	Aday Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkelerine Yönelik Katılım Öncesi Tarım ve Kırsal Kalkınma Fonu
TNSA	Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması
TÜK	Türkiye İstatistik Kurumu
YBO	Yatılı İlköğretim Bölge Okulu

---

¹ 5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu gereğince, “Türkiye İstatistik Kurumu” (TÜK) kurulmuştur. Ancak, kullanılan veri kaynaklarının yayımlandığı tarih dikkate alınarak Devlet İstatistik Enstitüsü (DE) kaynak gösterilmektedir.

1. G R

Bu Strateji belgesi;

- ❖ **Kırsal kalkınma faaliyetlerine bütüncül bir politika çerçevesi oluşturmak,**
- ❖ **Bu kapsamda 2006 yılında hazırlanması ve uygulamaya konulması öngörülen “Ulusal Kırsal Kalkınma Planı”na esas teşkil etmek,**
- ❖ **Ulusal ve uluslararası kaynaklarla finanse edilecek kırsal kalkınma program ve projelerinin hazırlanması ve uygulanmasında ilgili kesimlere perspektif sağlamak,**

amacıyla hazırlanmıştır.

Kırsal alanların ihtiva ettiği kültürel, sosyal, demografik, ekonomik, çevresel ve mekansal çeşitliliğin zaman içinde de diğer koşullarla birlikte yeni anlamlar kazanması kesin bir kırsal alan tanımı yapılmasını güçle tirmektedir. Nitekim, ülkeler kendi idari yapılarını da dikkate alarak kendilerine özgü kırsal alan tanımı yapmakta, hatta farklı amaçlarla gerçekleştirilen çalışmalarda farklı kırsal alan tanımları kullanılabilir. Benzer şekilde; ülkemizde de hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistikî çalışmalarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla, bazı durumlarda ise kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirilmektedir (EK-4).

Bu Strateji belgesinin uygulanmasında; kalkınma planları ile uyumun sağlanması amacıyla kırsal alanlar, 20 bin ve daha fazla nüfusa sahip kentsel yerleşim yerleri dışında kalan alanlar olarak kabul edilecektir.

Ancak, kentsel alanlarla kırsal alanların karşılıklı etkileşimi çerçevesinde, tarım ve gıda ürünlerinin geliştirilmesi ve pazarlanması, gıda kalitesi, tüketicinin korunması ve sağlıklı beslenmeye yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, yerel kalkınma kapasitesinin güçlendirilmesi önceliklerinde olduğu gibi kırsal kalkınmaya doğrudan katkı sağlayan bazı tedbir ve faaliyetlerin, kentsel yerleşim yerlerinde gerçekleştirilmesi ya da kentsel yerleşim yerlerinin de dikkate alınarak tasarlanması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda, Kırsal Kalkınma Planında tedbirler bazında belirlenecek uygulama esas ve kriterleri temel alınacaktır.

Kırsal alanların ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla daha etkin bir şekilde analiz edilmesi, buna dayalı olarak kırsal kalkınma politikalarının belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesinde etkinliğin sağlanmasına yönelik olarak Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Türkiye İstatistik Kurumu tarafından gerekli veri setinin belirlenmesi ve kırsal alan tanımının güncellenmesi amacıyla çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmaların sonuçlarına göre, gerek duyulması halinde kırsal alan tanımı güncellenecek ve uygulamada dikkate alınacaktır.

Bu Strateji belgesinde kırsal kalkınma; **kırsal alanda, sürdürülebilir doğal kaynak kullanımını esas alarak, bir taraftan kırsal kesimin gelir düzeyinin ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi yoluyla gelişmişlik farklarının azaltılması amacına yönelik, diğer taraftan çevresel ve kültürel değerlerin korunmasını ve geliştirilmesini gözeterek, yerelde farklı alan sosyal, kültürel ve ekonomik özellikleri, ihtiyaçları, potansiyelleri ve dinamikleri dikkate alarak çok sektörlü yaklaşımla planlanan faaliyetler bütünü olarak kabul edilmektedir.**

2001-2023 dönemini kapsayan Uzun Vadeli Geli me Stratejisi, Türkiye'nin Avrupa Birli i'ne tam üyelik sürecinde ekonomik ve toplumsal açıdan yeniden yapılanması ve bilgi toplumuna dönü erek, 2010'larda bölgesel güç olarak etkinli ini daha da artırması, 2020'lerde ise küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olmasını temel amaç olarak belirlemi tir. Kırsal kalkınma, Türkiye'nin, Uzun Vadeli Geli me Stratejisi ile tespit edilen bu temel amacına ulaşmasına a a ıdaki alanlarda sağlayaca ı katkılar nedeniyle önem ta ımaktadır;

- ❖ **Kırsal alanın ülke ekonomisine katkısının artırılması ve kırsal toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi suretiyle bölgeler ve kır-kent arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılması,**
- ❖ **Göç e ilimlerinin istikrarlı bir dinami e kavu turulması, dengeli ve sürdürülebilir kalkınma hedefiyle uyumlu bir nüfus yapısına ulaşılması,**
- ❖ **Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde ortaya çıkabilecek sosyo-ekonomik ve çevresel olumsuzlukların azaltılması,**
- ❖ **Çevrenin ve do al kaynakların korunması, geli tirilmesi ve sürdürülebilir kullanımı,**
- ❖ **AB ile ekonomik ve sosyal yakınsamanın ve müktesebat uyumunun sağlanması.**
- ❖

2. MEVCUT DURUM DEĞERLENDİRMESİ

GZFT Analizi²

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
<ul style="list-style-type: none"> Geniş tarım alanlarının varlığı (kuru, sulu ve sulanabilir) ve sulama imkanlarının bulunması, Tarımsal üretim (bitkisel üretim, hayvancılık, ormancılık, balıkçılık) potansiyelinin zenginliği ve potansiyel ürün çeşitliliği, Tarımsal sanayi girdi ve hammadde çeşitliliği, Kırsal işgücü potansiyeli, Marka olabilecek yöresel ürün çeşitliliği, Ulaşım, haberleşme ve elektrik altyapısının önemli ölçüde tamamlanmış olması, Flora ve fauna zenginliği, çevre kirliliğinin az olması ve organik tarım potansiyeli bulunması, Kültür ve turizm varlıklarının zenginliği ve bunların turizm açısından yüksek potansiyel arz etmesi, Çeşitlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatları, Kırsal kalkınma projeleri deneyimi, Kırsal kalkınmaya yönelik faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının artması, Yaygın kamu teşkilatı.	<ul style="list-style-type: none"> Kırsal istihdamın ve gelir kaynaklarının ağırlıklı olarak tarımsal faaliyetlere dayanması, tarım sektöründe gizli işsizlik ve tarımda kayıt dışılığın yaygınlığı, Tarımın yapısal sorunları:<ul style="list-style-type: none"> Tarımsal işletmelerin küçük ve parçalı olması, Tarımsal eğitim ve yayım hizmetleri ile işbirliği konusundaki yetersizlikler, Kalite ve standartlara uyum konusunda güçlükler, Tarım-sanayi bütünleşmesinde ve pazarlama faaliyetlerinde etkinlik sorunları, Sermaye ve mali kaynak yetersizlikleri, Üretimin doğal koşullara bağımlılığı ve verim düşüklüğü. Orman köyleri başta olmak üzere kırsal yerleşimlerde yoksulluğun yaygın olması, Genel eğitim düzeyinin ve kız çocuklarının okullaşma oranının düşük olması, Eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin etkinleştirilme ihtiyacı, Yerleşim birimlerinin sayıca fazla, plansız, dağınık ve küçük olması, Kırsal altyapı yetersizlikleri, mevcut altyapının modernizasyon ihtiyacı, Doğal kaynakların (toprak, su, orman, çayır ve mera, su ürünleri stokları gibi) koruma-kullanma dengesi ile ilgili sorunlar, Toprak kalitesinin düşüklüğü, engebeli yapı nedeniyle erozyonun yaygınlığı, toprak kaynaklarının kabiliyetlerine uygun kullanılmaması, Kırsal alana hizmet götüren kamu kuruluşları arasındaki koordinasyon yetersizliği, Kırsal alanların ekonomik ve sosyal yapılarının analizinde ihtiyaç duyulan verilerin yetersizliği.
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> Tarım dışı sektörlerin gelişme eğilimi, Tüketici bilincinin gelişmesi ve sağlıklı, kaliteli ve organik ürünlere olan talebin artması, İç ve dış talebe dayalı olarak gıda sanayiinin gelişmesi, Kırsal turizm talebinin artma eğilimi, Çevrenin korunması ve geliştirilmesi konusunda artan bilinç ve ilgi, AB'ye katılım süreci ve AB'ye uyum, Uluslararası kaynaklara-fonlara erişebilirlik, Dış pazarlara erişim imkanlarının güçlenmesi, Üretim, haberleşme ve bilişim teknolojilerinin giderek gelişmesi, Kentsel ekonomilerin gelişmesi, kentsel ve kırsal alanlar arasında işlevsel ilişkilerin güçlenmesi, Yerel yönetimlerin güçlendirilmesine verilen önemin artması ve kamu yönetiminin etkinleştirilmesi.	<ul style="list-style-type: none"> Makroekonomik istikrarın bozulması, Tarımsal destekleme politikalarının değişme eğilimi ve uluslararası ticaretin giderek serbestleşmesi, Tarımın yeniden yapılandırılması sürecinde işsizlik ve yoksulluk gibi sosyo-ekonomik olumsuzlukların artması, Genç ve nitelikli işgücünün kırsal alanlardan göçü, üretken faktörlerin kaybı ve nüfusun yaşlanması, Hızlı kentleşme ve sanayileşme ile gelişen turizm faaliyetlerinin doğal kaynaklar üzerindeki baskısının artması, Küresel çevre sorunlarının ülke üzerinde olumsuz etkiler yaratması, Dünyada petrol ve diğer girdi fiyatlarının yükselmesi, Bölgeler arasında ve bölge içinde gelişmişlik farklarının derinleşmesi.

² Kırsal alanlar için gerçekleştirilen GZFT analizi; ÖÜKP'de kullanılmak üzere DPT koordinatörlüğünde ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla gerçekleştirilen GZFT analizi sonuçları, Sekizinci BYKP hazırlıkları sırasında oluşturulan Kırsal Kalkınma Özel Komisyonu Raporu, İzmir İktisat Kongresi Çalışma Grubu Sunu Metinleri, Avrupa Birliği'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu, Tarım ve Köyi İşleri Bakanlığı'nca katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan "1. Tarım Master Planları"nın hazırlanması sırasında yapılan GZFT analiz sonuçları ve strateji belgesinin hazırlanması sırasında diğer kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının katkıları sonucunda oluşturulmuştur.

Türkiye'nin bugüne kadarki sosyal ve ekonomik kalkınma sürecinde; modernleşme çabaları, sanayileşme ve sosyo-ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak kentsel ve kırsal alanlar arası gelişimlik farkları önemini korumaktadır. Bu süreçte, kırsal alanlar; kentlerin göstermiş olduğu gelişim ivmesini yakalayamamıştır. Türkiye ekonomisinin sanayi ve hizmet sektörleri lehine yapısal dönüşümü, bölgeler arası ve kırsal alanlardan kentlere gerçekleşen göç, bunun temel nedenleri arasında bulunmaktadır.

Bu kapsamda, bugüne kadarki en önemli gelişmeler; özellikle 1950'li yıllarda tarımdaki mekanizasyon süreci ile başlayan, 1980'lerde Piyasa Reformu Programının uygulamaya konulmasıyla serbestleşen ekonomi politikaları ile yeni bir ivme kazanarak kırsal nüfusun çözülmesi sonucunu doğuran kentleşme süreci ve 1980'den sonra tarım sektörünün ulusal ekonomiye katkısının yapısal olarak oransal olarak düşmesi ve oransal olarak azalmasıdır.

1950'li yıllarda nüfusun yüzde 75'i köylerde yaşamakta iken, bu oran 1980'de yüzde 56'ya, 2000 yılında ise yüzde 35'e gerilemiştir. Ancak, nüfus yapısındaki bu hızlı değişimle beraber halen ülke nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturan 23,7 milyon kişi köy statüsündeki yerleşimlerde yaşamaktadır. 1995-2000 döneminde, 1980-1990 dönemine göre köylerden şehirlere gerçekleşen göçün ivmesi yavaşlamakla beraber, çalışmaya hazır grubunda bulunan fertlerin köyleri terk etme eğiliminin önemini koruduğu görülmektedir. Göçün kırsal kesimin ekonomik ve sosyal yapısı üzerindeki etkileri bölgeler arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Ankara ili ve Marmara Bölgesi ile Ege ve Akdeniz kıyılarında bulunan illerde köyler göç almakta iken, ülkenin kalan kısmındaki köyler ağırlıklı olarak göç vermektedir.

Tablo 1: Nüfus Sayımlarına Göre Köy ve Şehir Nüfusları

Sayım Yılları	Köy Nüfusu (milyon kişi)	Köy Nüfusunun Payı (%)	Şehir Nüfusu (milyon kişi)	Şehir Nüfusunun Payı (%)	Toplam
1927	10,3	75,8	3,3	24,2	13,6
1935	12,4	76,5	3,8	23,5	16,2
1940	13,5	75,6	4,3	24,4	17,8
1945	14,1	75,1	4,7	24,9	18,8
1950	15,7	75,0	5,2	25,0	20,9
1955	17,1	71,2	6,9	28,8	24,0
1960	18,9	68,1	8,9	31,9	27,8
1965	20,6	65,6	10,8	34,4	31,4
1970	21,9	61,6	13,7	38,4	35,6
1975	23,5	58,2	16,9	41,8	40,4
1980	25,1	56,1	19,6	43,9	44,7
1985	23,8	47,0	26,9	53,0	50,7
1990	23,2	41,0	33,3	59,0	56,5
2000	23,8	35,1	44,0	64,9	67,8

Kaynak: D E, Genel Nüfus Sayımları

Kırsal istihdamın yaklaşık üçte ikisini oluşturan tarım sektörünün (bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri ve ormancılık alt sektörleri) GSYİH içindeki payı dönemler itibarıyla azalma göstermiştir. 1980 yılında yüzde 26,1 olan tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 1990 yılında yüzde 17,5'e, 2004 yılında ise yüzde 11,2'ye düşmüştür.

Tablo 2: Sektörlerin GS YH İçerisindeki Payı (Cari Fiyatlarla, %)

Sektörler	1980	1990	2000	2004
Tarım	26,1	17,5	14,1	11,2
Sanayi	19,3	25,5	23,3	24,9
Hizmetler	54,6	57,0	62,6	63,9
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2005.

Tarım sektörünün istihdamdaki payı 1990 ve 2000 yıllarında sırasıyla yüzde 46,9 ve yüzde 36 olarak kaydedilmiştir, 2004 yılı itibarıyla yüzde 34 oranında gerçekleşmiştir. Sektör, ulusal istihdam içindeki nispi önemini büyük oranda korumaktadır.

Tablo 3: Tarım ve Tarım Dışı Sektörlerde İstihdam (bin kişi)

Yıllar	TÜRK YE			KIR		
	Tarım	Tarım Dışı	Toplam	Tarım	Tarım Dışı	Toplam
2004	7.400	14.391	21.791	6.716	3.233	9.949
%	34,0	66,1	100,0	67,5	32,5	100,0
2000	7.769	13.811	21.580	7.349	3.128	10.477
%	36,0	64,0	100,0	70,1	29,9	100,0
1995	9.080	11.506	20.586	8.635	2.559	11.194
%	44,1	55,9	100,0	77,1	22,9	100,0
1990	8.691	9.848	18.539	8.308	2.515	10.823
%	46,9	53,1	100,0	76,8	23,2	100,0

Kaynak: D E Hanehalkı Gücü Anketleri.

Diğer taraftan, imalat sanayii üretimindeki gelişmelere de bağlı olarak tarım sektörü dışı ticareti, mutlak olarak artmasına karşın, toplam dış ticaret içerisindeki payı azalmaktadır. Bu süreçte, tarımsal ihracatın payı tarımsal ithalata göre daha hızlı bir düşüş göstermektedir.

Ayrıca, gıda sanayii imalat sanayii üretim değerinin yüzde 20'sini oluşturmakta ve yaklaşık 250 bin kişiye istihdam sağlamaktadır. Son yıllarda gıda sanayiinin gösterdiği gelişme eğilimi; iç ve dış talebin gelişimi, tarımsal ürün çeşitliliği, gıda güvenliği ve kalite konularında tüketici bilincinin gelişmesi, organik tarım ürünlerine artan ilgi ve talep, AB'ye uyum süreci, tarımsal rekabet gücünün artırılması ve gelirin yükseltilmesi yönünde potansiyel ve fırsatlar sunmaktadır. Diğer taraftan, Türkiye'nin coğrafi konumu itibarıyla, yüksek gelirli AB ülkeleri ile birlikte Karadeniz, Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Kafkas ülkeleri pazarlarına kısa sürede erişim avantajı bulunmaktadır. Tarım ve gıda ürünleri ticaretinin serbestleşme eğilimleri ve AB ile tek pazar perspektifi dikkate alındığında, bu fırsatlardan yararlanılabilmesi için sektörün gücü, örgütlenme, pazarlama araçları ve doğal kaynak potansiyelini harekete geçirerek piyasa koşullarıyla uyumlu rekabet gücü yüksek bir yapıya kavuşması büyük önem kazanmıştır.

Kırsal ekonominin güçlendirilmesinde; başat istihdam alanı olan tarım sektörünün yapısal sorunlarının çözümü önemini korumaktadır. Tarımsal yapının zayıf yönleri aşağıda özetlenmektedir;

- ❖ Küçük ve parçalı işletme yapısı,
- ❖ Geçimlik ve yarı geçimlik üretimin yaygın olması,
- ❖ Mesleki eğitim, örgütlenme ve işbirliği konularında etkinsizlik,
- ❖ Tarımsal ürünlerin kalite ve standartlar açısından iyileştirilme ihtiyacı içinde olması,
- ❖ Tarım-sanayi bütünlüğünün zayıflığı ve pazarlama güçlükleri,
- ❖ Eğitim ve yayım hizmetlerinde yetersizlik,
- ❖ Düşük verimlilik,
- ❖ Sermaye ve mali kaynak yetersizliği,
- ❖ Tarım topraklarında yaşanan erozyon sorunu,
- ❖ Kamu örgütlenme yapısının dağınıklığı.

Bu zayıflıklar, üretimde verimsizlik kısır döngüsü içerisinde çiftçi gelirlerinin yeterli düzeye ve istikrara kavuşması, yaşam kalitesinin yükselmesi önünde engel teşkil ederken, yoksulluk sorununu da beraberinde getirmiştir. Göç eğilimlerinin devam etmesi nedeniyle, kırsal ekonomi gücü ve sermaye gibi üretken güçlerini kaybetmektedir. Bu etki, tarım arazilerinin sınırlı olması kadar geçim kaynaklarının çeşitlilikle ormancılığa bağımlı bulunduğu, pazara ve hizmetlere erişim imkanları açısından görece dezavantajlı olan orman köylerinde ve kent merkezlerine uzak kırsal yerleşimlerde daha yoğun hissedilmektedir.

Kırsal ekonomi istikrarlı bir çitlenme e ilimi göstermektedir. Ancak, kırsal alanın i imkanları sunma konusundaki performansı tarımdan ayrılan i gücü ile kar ıla tırıldı nda yeterli seviyeye ula amamı tır. Kırsal ekonominin çitlenme e iliminde; yerel kaynaklara, co rafı ko ullara, kırsal alanların kentlerle ili kilerine, sanayi ve turizm merkezleri ile hizmetlere eri im imkanlarına ba lı olarak hem bölgeler arasında hem bölgelerin kendi içlerinde önemli farklılıklar görölmektedir.

Kırsal istihdamın üçte ikisini olu turan tarım sektörü çalı anlarının yüzde 93'ünü kapsayan "kendi hesabına çalı anlar" ile "ücretsiz aile i çileri"nden kaynaklanan geleneksel istihdam yapısı, kırsal kesimde açık i sızli in ortaya çıkı mı engellemekte, verimsiz üretim yapısının devam etmesine ve i sızlik oranının ülke ortalamasının aksine bir hayli dü ük de erler göstermesine neden olmaktadır. Kırsal alanda son yıllarda artı e ilimi gösteren i sızlik yüzde 5,9 ile kentlerdeki i sızlik oranından (yüzde 13,6) bir hayli dü ük kalsa da, önemli düzeyde gizli i sızlik barındıran tarım sektörü hesaplama dı ı tutuldu unda tarım dı ı i sızlik yüzde 16,1 seviyesine ula makta ve i sızlik kentlere kıyasla daha önemli boyutlara ula maktadır. i sızlik sorunu kırsal kesimde daha ziyade genç erkek nüfusu etkilemektedir.

Kırsal kesimde i gücüne katılım oranlarının kentlere kıyasla daha yüksek tespit edilmesi, kentlerden farklı olarak; kadınların ço unlukla ücretsiz aile i çisi eklinde tarımda istihdam edilmesi ve ö rencilerin örgün e itim sürecinden erken ayrılmalarından kaynaklanmaktadır.

Tarım istihdamının yapısal sorunları, çiftçi gelirlerinin istikrarsız ve yetersiz olu u, tarım dı ı gelir getirici faaliyetlerin kısıtlı olması, kırsal yoksullu un daha geni toplum kesimlerini etkilemesine neden olmaktadır. Kent ve kır için hesaplanan Gini katsayıları dikkate alındı nda, kırsal alanlarda dengeli bir gelir da ılımının tespit edilmesi, gıda ve gıda dı ı yoksullu un daha geni toplum kesimlerini etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, yoksullukta e itlik ko ullarının egemen oldu unu göstermektedir. Yoksulluk sorunu; geni aile yapısına sahip hanelerde ya ayanları, kadınları, yevmiyeli olarak tarımda çalı anları, e itim düzeyi dü ük kesimleri, tek ebeveynli aileleri ve engellileri daha fazla etkilemektedir.

Ormanlık alanlarda bulunan 20.726 orman köyünde 7,7 milyon ki i ya amaktadır. Bu köyler, ki i ba ına dü ük milli gelirleriyle Türkiye'nin en yoksul ve sosyo-ekonomik açıdan en geli mi toplum kesimlerinden birini olu turmaktadır.

Gelir kaynaklarının yetersizli i ve düzensizli i, kayıt dı ı istihdam ko ulları ve sosyal güvenlik sistemindeki yetersizlikler nedeniyle tarım kesimi ba ta olmak üzere kırsal kesimde çalı anların ço unlu u sosyal güvenlik emsiyesi dı ndadır. Çalı anların sosyal sigorta kapsamı dı nda olması, aynı zamanda sa lık sigortası hizmetleri dı nda kalmalarına da neden olmaktadır. Bu durum, ki ilerinin ye il kart sistemine geçmesine veya sa lık güvencesinden yoksun ya amalarına neden olmaktadır.

Kırsal i gücünün e itim düzeyi, kırsal kalkınmanın hızlandırılması açısından en önemli kısıtlardan birini olu turmaktadır. 2004 yılı itibarıyla, kırsal i gücünün ancak yüzde 24'ü sekiz yıllık ilkö retim ve dengi meslek okulu veya üzeri, yüzde 14'ü ise lise ve dengi meslek okulu veya üzeri ö renim düzeyine sahiptir. Kırsal alanda tarım ve tarım dı ı sektörlerde gelir, i ve istihdam olanaklarını artırıcı beceri geli tirme ve meslek edindirmeye yönelik yaygın e itim hizmetlerinin uygulanması önemini korumaktadır.

Sosyo-ekonomik ko ulların yanında, kırsal nüfusun örgün e itim olanaklarına eri iminin ilkö retimden sonra sınırlı bulunması, ö rencilerin örgün e itim sürecinden zorunlu olarak erken ayrılmalarında etkili olmaktadır. Tüm ilkö retim okullarının yüzde 73'ü köylerde kurulu bulunurken, ortaö retim kurumlarının ancak yüzde 7'si köylerde bulunmaktadır. Di er taraftan, nüfusu azalan ve e itim hizmetlerine eri im güçlü ü ya anan köylerde bulunan sınırlı sayıdaki ö renciye e itim hizmetleri sunumunun daha etkin ve sürekli kılınması amacıyla ta ımalı e itim hizmeti verilmektedir.

Kırsal alanlarda, ortaya konulan e itim politikaları sonucunda sa lanan olumlu geli melere ra men, kırsal ve kentsel nüfusun e itim düzeyi ve kırsal alanda e itim hizmetlerine eri imde cinsiyet

e itsizli i önemini korumaktadır. 2002 Hanehalkı gücü Anketi sonuçlarının da gösterdi i üzere kırsal nüfus içerisinde 15 ve üstü ya grubunda okuma yazma bilenlerin oranı yüzde 80,5 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan, 2004 yılında köy ilkö retim okullarında her 100 erkek öğrenciye karşılık yaklaşık 88 kız öğrenci eğitime devam etmektedir.

Kırsal kesimde, 2000 yılında yaklaşık 3 olan doğurganlık hızı, 2003 yılında 2,65'e gerilemiştir. Bu değer az gelişmiş bölgelerde 4'ün üstüne çıkmaktadır. Ancak, kırsal yerleşimlerdeki kadınların sadece yüzde 57,7'si doğum öncesinde doktor hizmeti alabilmektedir. Doğumların yüzde 35'i ise evde yapılmaktadır. Sağlık hizmetlerine doğrudan erişim imkanı bulan köy oranının düşük olması ana çocuk sağlığı, koruyucu sağlık hizmetleri ve mobil sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını ve etkin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

2005 yılı itibarıyla, yaklaşık 35 bin köy ve sayıları 40 bini aşan köy başlı yerleşim birimi bulunmaktadır. Türkiye'de kırsal yerleşimlerin plansız, dağınık, küçük ve sayıca fazla olması, köylerin önemli bir bölümünün yüksek, eğimli ve engebeli alanlarda kurulmuş bulunmaları fiziki ve sosyal altyapı hizmetlerinin sunumunun aksamasına neden olduğu gibi, kırsal yerleşimlerin kalkınma açısından belirleyici olan ekonomik ölçeri yakalayamaması sonucunu doğurmaktadır. Ayrıca, kırsal yerleşimlerin topoğrafik konumu ve yapılaşma eğilimi, doğal afetlerden kaynaklanan riskleri artırmaktadır. Diğer taraftan, köylerde yeni yerleşim yeri belirleme, imar planı yapımı ve kredili konut yapımı talebi ise artmaktadır.

Planlı dönemde (1960 sonrası), kırsal ekonomilerin geliştirilmesi, kırsal alana hizmet ve altyapı sunumunun etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, küçük ve dağınık kırsal yerleşim yapısından kaynaklanan sorunların çözümünde kamusal hizmetlerin maliyet etkinliğini artırılması ve merkezi konumdaki köylerin hizmet sunum kapasitelerinin artırılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik model arayışları gerçekleştirilmeye başlanmıştır, geliştirilen merkez köy, köy-kent gibi kalkınma modelleriyle bu temel sorunun çözülmesine çalışılmıştır. Ancak, kalkınma, planlama ve uygulamayla ilgili gelişmeler sınırlı kalmış, köy yerleşim birimlerinin ancak yüzde 1'i planlı yerleşime kavuşabilmiştir.

Kırsal alanlarda, fiziki altyapı hizmetlerinden köy yolları, içmesuyu, kanalizasyon ve arıtma tesislerinin yaygınlaştırılması ve standartlarının yükseltilmesi çalışmaları sürdürülmektedir. Diğer taraftan, elektrifikasyon ve haberleşme altyapıları büyük ölçüde tamamlanmıştır. Ancak, söz konusu altyapıların iyileştirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanımı Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye'nin uzun vadede bilgi toplumuna dönüşüm hedefinde, kırsal kesimin bilgiye erişim imkanları kısıtlı kalmaktadır. Kişisel bilgisayarlara sahip olma ve internete evde erişim imkanı olan hane oranı nispeten düşüktür. 2005 yılı itibarıyla internete erişim imkanı olan hanelerin oranı kentte yüzde 11,6 iken, kırsal yerleşimlerde yüzde 3,5 düzeyinde tespit edilmektedir. Kentsel alanlarla sosyo-ekonomik bütünleşmenin sınırlı olması ve bireylerin örgün eğitim sürecinden daha erken ayrılması göz önünde bulundurulduğunda, özellikle genç nüfus için bilgiye erişim imkanlarının artırılması büyük önem kazanmaktadır.

Doğal kaynaklar ve temiz kırsal çevre, kırsal kalkınmanın hızlandırılmasında önemli potansiyel alanlardan birini oluşturmaktadır. Toprak, su, mera ve orman kaynakları, biyolojik çeşitlilik (gen, tür ve ekosistem çeşitliliği), doğal güzellikler; hızlı kentleşme ve sanayileşmenin yarattığı olumsuzluklar, turizm faaliyetlerinin plansız gerçekleştirilmesi, yerleşimlerin altyapı eksiklikleri, doğal afetler, bilinçsiz ve arızalı kaynak kullanımı gibi faktörler nedeniyle yıpranma tehdidiyle karşı karşıya kalmaktadır. Havza bazında sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi uygulaması; toprak, su, orman ve mera kaynaklarının kullanımında önem kazanmaktadır. Su ürünleri stokları ve yetiştiricilik potansiyelinin değerlendirilebilmesi açısından stokların sürdürülebilir kullanımı ve su kirliliğinin kontrol altına alınması önemini korumaktadır.

Ülke coğrafyasının aırı eimli yapısı nedeniyle toprak kaynaklarının en önemli sorunu, tarım topraklarının da yaklaşık yüzde 60'ını tehdit eden erozyondur. Kabiliyetlerine uygun kullanılmayan arazilerin, toplam arazi varlığının yüzde 30'unu aması di er bir önemli sorun alanını olu turmaktadır. Bu sorun, aırlıklı olarak yüksek verimli tarım arazilerinin tarım dı ı amaçlarla kullanıma açılması; buna kar ılıklı orman, mera, fundalık ve çalılık vasıflarını haiz arazilerin ise tarım veya terk edilmi tarım arazisine dönü mesi neticesinde ortaya çıkmaktadır.

Su kaynakları ve tarımsal üretim ili kisi açısından da önemli sorunlar ya anmaktadır. Ekonomik olarak sulanabilir alanların yaklaşık yüzde 40'ının sulamaya açılmamı olması, tarımsal verimlili in artırılmasında önemli bir potansiyelin varlığını i aret etmektedir. Mevcut sulamalarda tamamlayıcı altyapı çalı malarının gerçekleştirilmesi, yararlanıcıların bilgi ve örgütlenme düzeyi, kullanılan sulama teknikleri ile ilgili sorunlar önemini korumaktadır.

Di er taraftan; kontrolsüz ve plansız kentleşme, yerleşme, sanayileşme ve turizm faaliyetleri do al zenginliklerin tahribine, kırsal ekonominin ba ımlı oldu u tarım ve kıyı alanlarının kirlenmesine yol açmaktadır. Orman kaynakları; yangınlar, aırı ve amaç dı ı kullanımlar nedeniyle tahribata u ramaktadır. Mevcut kayna ın yaklaşık yarısının bozuk ve vasıfsız orman alanlarından oluşması, sınırlı miktardaki nitelikli orman alanlarının korunması ve geli tirilmesi hususunda teknik ve idari önlemlerin geli tirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Belediyelerin katı atık toplama ve bertaraf, kanalizasyon ebekesi ve arıtma tesisi altyapılarının yetersiz olması nedeniyle, atık suların ve katı atıkların ayrı tırlmadan alıcı ortamlara ve kırsal çevreye bırakılması su ve toprak kaynaklarının niteliklerinin dü mesine neden olmaktadır.

Türkiye'de geli mi lik farklarının giderilmesine yönelik politikaların uygulamaya konulmasıyla kırsal alanın geli mesi ve kırsal toplumun ya am kalitesinin yükseltilmesi açısından bazı geli meler kaydedilmi se de, istenilen hedeflere ulaşamamı , kır ve kent yerleşimleri arasındaki geli mi lik farkları varlığını korumu tur. Halen demografik özelliklerinin yanı sıra, gelir yapısı, fiziki ve sosyal altyapı, istihdam, giri mcilik, insan kaynakları, sosyal hizmetlere eri im, çevre kalitesi, kadının rolü gibi konularda kır-kent arasındaki dengesizlikler varlığını korumakta ve bölgesel geli mi lik farkları ile birlikte ele alındı ında daha da derinleşmektedir.

Bu nedenlerle, merkezi yönetim, yerel yönetimler, özel kesim ve sivil toplumun i birli i ile kaynakları etkin ve verimli kullanarak yöre halkının katılımını esas alan kırsal kalkınma faaliyetlerinin hızlandırılması amacıyla kalkınma stratejilerinin belirlenmesi ihtiyacı do mu tur.

3. TEMEL AMAÇ

Türkiye'nin uzun vadeli geli me perspektifine paralel olarak, kırsal kalkınmada temel amaç; **temelde yerel potansiyelin ve kaynakların değerlendirilmesini, do al ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun i ve ya am ko ullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geli tirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.**

Kamu hizmet ve destekleri, temel amaca yönelik öncelikler çerçevesinde; bütüncül, tutarlı, uygun ve öngörülebilir bir eilde planlanarak kırsal toplumun yararına sunulacaktır.

4. LKELER

4.1. Mekansal Duyarlılık

Türkiye'de bölgesel geli me farklarına ba lı olarak kırsal alanların kar ılıklı sorunlar, sahip oldukları özellik ve potansiyeller hem nitelik hem de nicelik açısından geni bir çe itlilik arz etmektedir.

Bu nedenle, kırsal alanların çeşitliliği ve bölgelere göre farklılıklarını göz önünde bulunduran bir yaklaşım benimsenecek; uygulanacak tedbirlerin, yöresel ihtiyaçlara cevap verecek ve yöresel potansiyelleri harekete geçirecek şekilde önceliklendirilmesine ve belirlenmesine özen gösterilecektir.

Bölgesel ve yerel düzeyde kırsal kalkınmaya yönelik tedbir ve faaliyetler, bölgesel gelişme plan ve programları ile tutarlı bir şekilde uygulamaya konulacaktır. Hazırlanacak bölgesel gelişme plan ve programlarında kırsal kalkınmaya yönelik olarak bu Strateji belgesi temel alınacak; bölgelerde bölgesel gelişme ve kırsal kalkınma politika ve uygulamaları arasında bütünlük ve tutarlılık sağlanacaktır.

Kırsal kalkınmanın hızlandırılması ve kır-kent arasındaki gelişimsel farklarının azaltılması amacıyla uygulamada görece az gelişmiş kırsal alanlara öncelik verilecektir.

4.2. Birlik ve Katılımcılık

Kırsal kalkınma stratejilerinin gerçekleştirilmesinde;

- ❖ Ulusal ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim, üniversiteler ve sivil toplum örgütleri arasında işbirliği ve koordinasyonun geliştirilmesi,
- ❖ Kamu hizmetlerinin ilgili kamu kurumlarıyla etkin bir koordinasyon içerisinde sunulması, mümkün olan koşullarda hizmet sunumunun ilgili paydaşlarla işbirliği içerisinde gerçekleştirilmesi,
- ❖ Ekonomik ve sosyal gelişmeye yönelik olarak sivil toplum, üretici örgütlenmeleri, yerel birliklerinin geliştirilmesi suretiyle aktif katılımcılığın sağlanması,
- ❖ Kırsal kalkınma faaliyetlerinde sahiplenmenin sağlanması için yararlanıcıların proje maliyetlerine katılarak etkin finansman katkısı sağlanması,

esas alınacaktır.

4.3. Sürdürülebilirlik

Kırsal kesimde; ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla sürdürülebilirlik ve yaşam koşullarını sağlamak için;

- ❖ Kırsal ekonominin gelişiminin istikrarlı bir yapıya kavuşturulması, tarımsal ve tarımdışı faaliyetlerde bulunan işletmelerin ekonomik sürekliliğinin gözetilmesi,
- ❖ Tarımsal yapıdaki dönüşüm sürecinde ortaya çıkabilecek işsizlik sorununun olası olumsuz sosyal ve ekonomik etkilerinin gelir çeşitlendirilmesi yoluyla en aza indirilmesi,
- ❖ Sosyal ve kültürel hayatın zenginleştirilmesi,
- ❖ Ekonomik faaliyetlerin; çevre, doğal kaynaklar, tarihi ve kültürel varlıklar üzerindeki etkilerinin izlenmesi ve olumsuz etkilerinin önlenmesine yönelik kurumlar arası işbirliği,
- ❖ Kamu yatırımlarında ve kamu hizmetleri sunumunda süreklilik,

gerekliliği görülmektedir.

4.4. Sosyal Çerçeve

Kırsal kalkınmada, yoksulluk ve sosyal dışlanmaya maruz veya bu risk altında olan birey ve grupların ekonomik ve sosyal hayata aktif katılımlarının artırılması ve yaşam kalitelerinin yükseltilecek toplumsal dayanım ve bütünlüğünün sağlanması esastır.

Sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmanın temeli olan insan kaynaklarının ve toplumsal yapının güçlendirilmesi amacıyla dezavantajlı grupların kamusal hizmetlere erişimlerinin iyileştirilmesi; üretici bireyler olarak, ekonomik ve sosyal hayata katılımlarının artırılması; yoksulluk riskinin en aza indirilmesi; proje ve faaliyetlerde söz konusu kesimlere sorumluluk vererek toplumsal dayanım ve bütünlüğünün sağlanması göz önünde bulundurulacaktır.

4.5. Politika ve Düzenlemelerde Tutarlılık, Etkin İzleme

Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP, 2001-2005), Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖÜKP, 2004-2006), Orta Vadeli Program (OVP, 2006-2008) ve ilgili diğer politika belgeleriyle uyumlu olarak hazırlanmış olup, 2006 yılında hazırlanacak “Kırsal Kalkınma Planı”na ve kırsal kalkınmaya yönelik proje ve faaliyetlere esas teşkil edecektir.

Ayrıca, söz konusu Strateji belgesi; mekansal ve sektörel politika belgelerinin ve programların hazırlanmasında, kırsal alanı etkileyen veya ilgilendiren hukuki düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde temel alınabilecektir.

Ulusal düzeyde bölgesel gelişme ve kırsal kalkınma politikaları arasında uyum sağlanması ve bu politikaların AB’ye üyelik perspektifine katkılarının güçlendirilmesi yönünde stratejik çerçevenin oluşturulması önem taşımaktadır.

Strateji kapsamındaki uygulamaların düzenli olarak izlenmesi, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarından hareketle stratejik müdahalelerin zamanında yapılabilmesi, gerekirse Strateji belgesinin yenilenmesi ya da revize edilmesi için gerek DPT Müsteşarlığı düzeyinde gerek ilgili kamu kurumları düzeyinde güncel teknolojiyle uyumlu ve il bazında izlemeyi destekleyecek bir sistemin oluşturulması için gerekli çalışmalar gerçekleştirilecektir.

4.6. Kaynak Kullanımında Etkinlik

Kırsal kalkınma proje ve faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve desteklenmesinde, proje ve faaliyetlerin;

- ❖ Kırsal kalkınma stratejisi ve planlarına,
- ❖ Bölgesel ve sektörel strateji ve önceliklerine,
- ❖ Yasalar ve taraf olunan uluslararası anlaşmalarla belirlenmiş hükümlere,

uygunluğu aranacaktır.

Uygulanacak ve desteklenecek projeler, sınıklı sorun analizlerini içeren sektör çalışmalarına ve nitelikli yapılabirlik etüt ve analizlerine dayandırılacaktır. Bunlardan uygun maliyetle yüksek fayda yaratacak olanlara öncelik verilecektir.

Kırsal kalkınma tedbirlerinin uygulanmasında, tedbirlerin diğer tedbirlerle birlikte tutarlı bir şekilde uygulanmasına, birbirlerinin etkilerini olumsuz yönde etkileyecek uygulamalara yer verilmemesine dikkat edilecektir.

5. STRATEJİK AMAÇLAR ve ÖNCELİKLER

Temel amaç ve ilkeler kapsamında belirlenen stratejik amaçlar ve öncelikler, ulusal politika çerçevesine, kırsal alanın ihtiyaçları ve koşullarına uygun olarak sıralanmıştır.

5.1. Stratejik Amaç-1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İmkanlarının Artırılması

Temelde pazara yönelme ve rekabetçi yapıya ulaşmaya yönelik tarımdaki yeniden yapılanma süreci; tarımsal işletmelerin rasyonel ekonomik birimlere dönüşmesini, üretimde verimlilik artışını, örgütlü bir tarım sektörünü, piyasa mekanizmalarının ve kurumlarının etkin işlevini ve kırsal ekonomileri doğrudan etkileyen gıda sanayii sektörünün gelişimini zorunlu kılmaktadır.

Diğer taraftan, tarımın yeniden yapılanması ve tarımsal işletmelerin uygun ölçüde ulaştırılması durumunda işletme sayılarının azalması ve önemli bir iş gücünün tarım sektöründen ayrılması tahmin edilmektedir. Bu nedenle, tarımda yeniden yapılanma süreci ancak tarımdaki imkanları ve gelir kaynakları geliştirilebilir ölçüde amacına ulaşabilecektir.

Kırsal ekonominin güçlenmesinde temel kaynak, kırsal alanın yerelde sahip olduğu varlıklardır. Kırsal alanın sahip olduğu temel varlıklar arasında; tarımsal ürün çeşitliliği, temiz çevre, doğal kaynaklar, doğal güzellikler, tarihi ve kültürel varlıklar yer almaktadır. Kırsal ekonominin, hızla değişen pazarlarda rekabet gücü kazanabilmesi için tarımsal verimliliği sağlamanın yanında, karlı tarımsal üstünlüklerinin olduğu alanlarda, yerel özgü ayırt edici özelliklerini belirleyerek ve bunları geliştirerek, sahip olduğu varlıkları, yenilikçi yöresel ürünlere dönüştürmesi ve dış pazarlara açılması önem arz etmektedir.

Yüksek kaliteli yöresel ve organik ürünlere giderek artan talep, tüketicinin çevre, gıda kalitesi ve güvenli konularında artan duyarlılığı, gelişen kentsel ekonomiler, kentsel ve kırsal alanlar arasındaki ilişkilerin güçlenmesi, kırsal turizm çeşitlerine ve rekreasyon alanlarına artan ilgi kırsal alanlara varlıklarını değer çevirme konusunda yeni fırsatlar sunmaktadır. Bu kapsamda, geliştirilecek yerel/bölgesel ürünler tarımsal ürünler olabileceği gibi; tarımsal ürünlerin çeşitli ekollerde işletilmesi suretiyle oluşturulabilecek gıda ürünleri, tıbbi, aromatik ve süs bitkisi ürünleri, odun ve odun dışı orman ürünleri, turizm ve rekreasyon imkanları, el sanatları ve bazı sanayi ürünleri olabilecektir.

Yerel bilgi, beceri ve diğer yerel kaynakların sürdürülebilir kullanımına dayalı olarak kırsal ekonomilerin güçlenmesi ve tarım sektöründen ayrılan iş gücüne iş ve istihdam olanakları sunabilmesi yönündeki öncelikler doğrultusunda;

- ❖ Tarım ve gıda sektörlerinin rekabetçi bir yapıya kavuşturulması,
- ❖ Tarımdaki ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi

suretiyle kırsal alanda yaratılan iş imkanları, katma değer ve gelirin artırılması amaçlanmaktadır.

Bu tür konuların köy-yöre-bölge bazında belirlenmesi ve bu kapsamda kamunun (merkezi ve yerel düzeyde); bilgiye, hammaddeye ve pazarlara erişim, kalite ve standartlara uyum gibi konularda destek sağlanması, kooperatifle meyve ve kollektif rekabeti güçlendirecek ortamları ve destekleri temin etmesi gerekmektedir.

Tarım ve tarımdışı sektörlerde, gelişen pazar koşullarına ve eğilimlerine uygun yöresel ürünlerin pazar araştırmaları da yapılmak suretiyle tespit edilmesi, üretilmesi, tanıtımı ve pazarlanmasına özel önem verilecektir. Söz konusu ürünlerden gerekli koşulları sağlayanların koordinasyonu çerçevesinde kayıt altına alınması konusunda çalışmaları yapılacaktır, bu yöndeki girişimler desteklenecektir.

Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması

Sektörün rekabet gücünün artması yönünde en önemli müdahaleler; verimliliğin ve ürün kalitesinin artırılması, tarım-sanayi ilişkilerinin güçlendirilmesi ve işletme sanayinin ihtiyaçlarına uygun ve kaliteli hammaddenin sağlanması, tarım ve gıda sektörünün piyasa koşullarına ve tüketici beklentilerine uygun üretime yönelmesi olacaktır. Bu müdahalelerin, tüm unsurlarının hayata geçirilmesinde; sektörün bilgi ve örgütlenme düzeyinin yükseltilmesine, ileri tarım ve bilgi teknolojilerinin sektörün gelişmesine katkılarının artırılmasına, yenilikçilik ve AR-GE kapasitesinin geliştirilmesine önem verilecektir.

Sektörün rekabetçi gücünün artırılmasında öncelikli müdahale alanlarını;

- ❖ Üreticilerin örgütlenme, mesleki ve teknik bilgi düzeyinin yükseltilmesi,
- ❖ Su ve toprak kaynaklarının etkin kullanımı,
- ❖ Tarım ve gıda sanayii işletmelerinin rekabet gücünün artırılması,
- ❖ Gıda kalitesi, tüketicinin korunması ve gıda sağlığına yönelik kontrol yapılarının güçlendirilmesi

oluşturulmaktadır.

Bu Strateji belgesi kapsamında gerçekleştirilecek uygulamalar, Tarım Stratejisi çerçevesinde belirlenen desteklerle tutarlılık ve bütünlük sağlayacak şekilde gerçekleştirilecektir. Tarım Stratejisi, rekabet gücü yüksek bir tarım sektörü ve üretim yapısı öngörürken, **Kırsal Kalkınma Stratejisinde benimsenen yaklaşım kırsal ekonominin geliştirilmesi bağlamında tarım ve gıda sektörünün rekabet gücünün artırılmasıdır.** Bu bağlamda, bu Strateji belgesinde öngörülen politikalar, tarım politikaları açısından kısıtlayıcı bir nitelik taşımamaktadır.

❑ Üreticilerin Örgütlenme ve Bilgi Düzeyinin Yükseltilmesi

Tarım ve gıda sektörünün rasyonalizasyonu sürecinde üreticilerin eğitim ve örgütlenme düzeyinin yükseltilerek, kolektif etkinliğin artırılmasına önem verilecektir.

Üreticilerin örgütlenme ve bilgi düzeyleri yükseltilerek; verimliliğin artırılması, teknoloji düzeyinin ve Ar-Ge kapasitenin geliştirilmesi, ürün kalitesinin iyileştirilmesi, standartlara uyum sağlanması, üretimin pazara yönlendirilmesi, yöresel ürünlerin tespit edilerek kayıt altına alınması ve markalaştırılmasına yönelik bilgilendirme, tedarik ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi, ilgili kesimler arasında bilgi paylaşımının etkinleştirilmesi, girişimcilik kültürünün yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Üretici örgütlenmelerinin, tarım ve gıda sektörünün geliştirilmesine yönelik kamu desteklerinin üreticiye ulaştırılmasında, teknik, idari ve mali kapasiteleri ile uyumlu olarak sorumluluk üstlenmeleri esas alınacaktır.

Tarımın yeniden yapılanması ve AB'ye uyum sürecinde geçimlik ve yarı geçimlik işletmelerin piyasa mekanizmalarına intibakının sağlanmasında, geçiş sürecinde yaşanabilecek olumsuz sosyo-ekonomik etkilerin azaltılmasında ve bu işletmelerin ölçek ekonomisine ulaşmalarını sağlamada üretici örgütlenmeleri önemli rol oynayacaktır.

Bu kapsamda; bağta ülkemizde kırsal refahın sağlanmasında örgütlü yapılanmanın temelini oluşturan tarımsal amaçlı kooperatifler ve 2004 yılında 5200 sayılı "Tarımsal Üretici Birlikleri Kanunu" ile yasal çerçeveye kavuşturulan tarımsal üretici birlikleri olmak üzere, mevcut örgütlerin idari, teknik ve mali kapasitelerinin geliştirilmesi, yeni üretici örgütlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması desteklenecektir.

Diğer taraftan, tarım sektöründe istihdam edilenler için; pazara yönelik üretim, tarım ve ormancılık teknolojileri, çevre standartları ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, ürün kalitesi, hijyen, gıda güvenliği, bitki, hayvan ve su ürünleri sağlığı, hayvan refahı standartları gibi konularda gerek kamu kesimi gerek özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanan eğitim, yayım, danışmanlık ve teknik yardım hizmetleri desteklenecek ve yaygınlaştırılacaktır.

Bu çerçevede, Türkiye genelinde belirlenen bin köyde hizmet alımı yöntemiyle sürdürülen ve kırsal eğitim ve yayım faaliyetlerini çiftçiye en yakın seviyede sunmayı amaçlayan Köy Merkezli Tarımsal Üretime Destek Projesi'nden edinilen deneyim ve değerlendirme sonuçlarına göre eğitim ve yayım faaliyetleri belirlenecek uygun modellerle etkinleştirilecektir.

❑ Su ve Toprak Kaynaklarının Etkin Kullanımı

Tarımsal üretimde doğal kaynakların azaltılması, verimliğin artırılması, tarımsal üretimin çeşitlendirilmesi ve çiftçi gelirlerinin yükseltilmesinde su ve toprak kaynaklarının geliştirilerek etkin bir şekilde kullanılması önemini korumaktadır.

Ekonomik olarak sulanabilir olmakla birlikte halen sulamaya açılmamış tarımsal arazilerin sulamaya açılmasına yönelik altyapı çalışmalarına öncelik verilmesi, mevcut sulamalarda ise, sınırlı su kaynaklarından elde edilen faydanın artırılması ve olumsuz çevresel etkilerin önlenmesi açısından su kullanımında etkinliğin artırılması gerekmektedir. Bu çerçevede, tarımsal sulama alanının, arazi

toplula tırması, tarla içi hizmetler ve drenaj sistemleri ile birlikte geli tirilip geni letilmesi ve mevcut sulamalarda su kullanım etkinli inin artırılması sa lanacaktır.

Sulama sistemlerinin i letme ve bakım sorumlulu u, devredilen yararlanıcı örgütlerin teknik, mali ve idari kapasite yetersizliklerinin giderilmesine yönelik olarak, çiftçilerin ve üretici örgütlerinin sulama ve üretim teknikleri konusunda bilgi düzeyleri artırılacak, sulama a ları geli tirilecektir. Sulamaya açılan alanlarda sulama verimlili inin yükseltilmesi için tarla içi geli tirme hizmetleri ve arazi toplula tırma çalı maları zamanında gerçekleşle tirilecektir.

Toprak kaynaklarının etkin kullanımı açısından; arazi kabiliyet sınıfları ile uyumlu arazi kullanımının sa lanması, tarım arazilerinin küçük parçalara bölünmesinin engellenmesi, küçük ve parçalı tarım arazilerinin toplula tırılması önem kazanmaktadır. Konuyla ilgili yasal düzenleme 2005 yılında 5403 sayılı “Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu” çerçevesinde gerçekleşle tirilmi tir.

Parçalı tarım arazilerinin birle tirilerek altyapı, yatırım ve üretim maliyetlerinin dü ürülmesi, uygun teknoloji ve üretim tekniklerinin kullanımının mümkün kılınması, verimlili in artırılması ve çiftçi gelirlerinin yükseltilmesi amacıyla, kadastro ve arazi kayıt çalı maları tamamlanarak arazi toplula tırma faaliyetleri, sulamaya açılmı ya da açılacak tarım alanlarına öncelik verilmek suretiyle hızlandırılacaktır.

Toprak potansiyelinin sistematik olarak de erlendirilerek arazinin amaca uygun kullanımı için gerekli ilke ve kurallarının olu turulması, arazinin kullanım yetene ine ve çevresel ko ullara uygun ekilde kullanımının ve sürdürülebilir yönetiminin sa lanması için arazi kullanım planlarının yapılması sa lanacaktır.

Bu kapsamda, tarım çalı malarında ihtiyaç duyulan veri tabanı ihtiyacının kar ılanmasına yönelik olarak;

- ❖ Ülke toprak kaynakları potansiyelinin belirlenmesine yönelik çalı maların,
- ❖ Toprak envanterlerinin,
- ❖ Uzaktan algılama ve di er yöntemlerle ayrıntılı toprak etütlerinin,
- ❖ Arazi sınıflandırmaları ve toprak haritalarının,

tamamlanması suretiyle Toprak ve Arazi Veri Tabanı ile Arazi Bilgilendirme Sistemi olu turulacaktır.

Kaynakların rasyonel kullanımı çerçevesinde; tarımsal altyapı yatırımlarında, yatırım maliyetlerine yararlanıcıların katılımının ve geri ödeme mekanizmalarının etkinle tirilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

❑ **Tarım ve Gıda Sanayii i letmelerinin Rekabet Gücünün Artırılması**

letmelerin rekabet gücünün artırılmasında;

- ❖ Verimlili inin artırılması,
- ❖ Tarım-sanayi bütünle mesinin sa lanması ve üretimin pazar ko ullarına yönlendirilmesi,
- ❖ Teknoloji kullanım düzeyinin ve yenilikçilik kapasitesinin artırılması,
- ❖ AB ve di er dı pazarların standartlarına uygun, tüketici sa lı mını gözeten üretimin sa lanması,
- ❖ Yerel bilgi, beceri ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı yoluyla; arıcılık, ipek böcekçili i, süs bitkileri, organik tarım, tıbbi ve aromatik ürünler üretimi, bıldırcın, ördek, kaz ve deveku u yeti tiricili i ve bunun gibi yerel ko ullara uygun yeni türlerin adaptasyonu gibi faaliyetlerle tarımsal üretimin çe itlendirilmesi,

amaçlarına yönelik olarak tarım, ormancılık ve gıda sanayii i letmelerine yatırım deste i sa lanacaktır.

Özellikle yeni ürün ve teknolojilerin adaptasyonu, pazar araştırma ve ürün geliştirme, uluslararası standartlara uyum gibi konularda işletmelerin kapasitelerini geliştirmeye yönelik olarak eğitim, danışmanlık ve teknik destek yardımları da yatırım desteği kapsamında değerlendirilecektir.

Tarımsal işletmelere sağlanacak destekler; tarımsal üretimin modernizasyonu, çeşitlendirilmesi ve pazara yönlendirilmesi; bitkisel ve hayvansal üretimde yerel koşullara uygun kaliteli girdi kullanılması; AB'nin çevre, bitki, hayvan ve su ürünleri sağlığı ile hijyen standartlarına uygun üretim tekniklerinin uygulanması, hayvan yem ürünlerinin geliştirilmesi; modern sulama ve tarla içi drenaj sistemlerinin tesisi veya iyileştirilmesi; su ürünleri yetiştiriciliğinin artırılması amaçlarına yönelik olacaktır.

Tarımın yeniden yapılandırılması ve AB ile bütünleşme sürecinde artan rekabet koşullarının, işletmelerin önemli bir bölümünü oluşturan geçimlik ve yarı geçimlik tarımsal işletmeleri olumsuz yönde etkileyebileceği öngörülmektedir. Bu süreçte; pazara yönelik üretimi sınırlı ve ekonomik potansiyeli düşük olan sektörün işletmelerinin yapısal dönüşümünü kolaylaştırmak, mali gücünü ve karlılıklarını artırmak, gelirlerinin düşmesini engellemek, alternatif gelir elde etmelerine imkan vermek üzere, üretici örgütlenmelerine üye üreticilerin ortak girişimlerine öncelik verilerek kaydıyla, gerekli tedbirler alınacaktır.

Bitkisel üretimde sağlanacak destekler, Tarım Stratejisinde belirtilen Doğrudan Gelir Desteği (DGD), Fark Ödeme Uygulaması, Telafi Edici Ödemeler ve Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Kullanılması destekleri ile; hayvancılık, su ürünleri ve bunların geliştirilmesi ve pazarlanmasına yönelik destekler Tarım Stratejisinde belirtilen Hayvancılık Destekleri ile mükerrerlik yaratmayacak şekilde sağlanacaktır.

Diğer taraftan, kırsal toplumun en yoksul kesimini oluşturan orman köylülerinin gelir ve istihdam imkanlarının artırılması, devlet ormanları dışında orman ürünleri üretimi suretiyle orman varlıkları üzerindeki baskının azaltılması, çevrenin geliştirilmesi amaçlarıyla ulusal ormancılık politikaları çerçevesinde özel ormancılık işletmelerinin desteklenmesine devam edilecektir.

Tarım ürünlerinin; üretildiği alana en yakın yerde katma değerinin artırılması, tarım ürünleri çiftlik çıkışı fiyatlarında istikrar sağlanması suretiyle kırsal ekonomilere daha fazla katkıda bulunulması, üyelik sürecinde gıda sektörünün AB'ye uyumunun sağlanması amacıyla tarım ürünlerini geliştiren ve pazarlayan işletmelere sağlanacak yatırım destekleri;

- ❖ Ürünün çiftlikten nihai tüketiciye ulaştırılmasına kadar katma değer zincirinin etkinleştirilmesi, üretim teknolojisinin geliştirilmesi ve verimliliğinin artırılması,
- ❖ Gıda sanayisinin hammadde ihtiyaçlarının zamanında ve belirli standartlarda sağlanması,
- ❖ İç ve AB piyasa beklentilerinin ve standartlarının karşılanarak gıda sanayii potansiyelinin değerlendirilmesi,
- ❖ Yenilikçilik, ürün çeşitlendirme ve ürün çeşitliliğine bağlı olarak yeni pazar imkanlarının değerlendirilmesi,
- ❖ Toplama, depolama, taşıma, ambalajlama, etiketleme, tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinde etkinliğin artırılması,
- ❖ Kurulu kapasitenin kaliteli ve uygun standartlarda üretime yönlendirilerek etkinleştirilmesi,

önceliklerine yönlendirilecektir.

Tarımsal ürünlerin geliştirilmesi ve pazarlanmasına yönelik desteklerde, sözleşmeli üretim modeli gibi tarım-sanayi ilişkilerini güçlendirici ve sektörler arası bilgi ve teknoloji transferini etkinleştirici, yenilikçi girişimler desteklenecektir. Kendi ürünlerini değerlendirmeye yönelik olarak tarımsal amaçlı kooperatif ve üretici örgütlenmeleri tarafından gerçekleştirilecek üretim ve pazarlama projelerine, yerel ürünlerin coğrafi işaretler kapsamında tesciline ve değerlendirilmesine öncelik verilecektir. Destekler, Tarım Stratejisinde belirtilen "kırsal kalkınma destekleri" ile uyumlu bir şekilde sağlanacaktır.

Diğer taraftan, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin özerkleştirilerek yeniden yapılandırılması ve etkinliklerinin artırılması, lisanslı depoculuk faaliyetlerinin ve ürün borsalarının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar sürdürülecektir.

❑ **Gıda Kalitesi, Tüketicinin Korunması ve Gıda Güvenliğine Yönelik Kontrol Yapılarının Güçlendirilmesi**

Tarım ve gıda üretiminin giderek artan tüketici beklentilerini karşılayarak pazarda rekabetçi konuma gelebilmesi, diğer taraftan katılım sürecinde AB müktesebatına uyum sağlanabilmesi amacıyla; bitki, hayvan ve su ürünleri sektörü, gıda kalitesi ve gıda güvenliğine yönelik kamu denetiminin etkin hale getirilmesi, güvenli gıda üretiminin sağlanması, analiz laboratuvarlarında AB yöntemleriyle uyumlu tekniklerin uygulamaya konulması yönünde düzenlemeler devam edecek ve özel kesimin bu yönde etkinliğini artırılması özendirilecektir. Mevcut kamu laboratuvar altyapılarının modernizasyonu ve gerekirse yeni laboratuvarların kurulması, denetleme, kontrol ve laboratuvar hizmetlerinin geliştirilmesine yönelik kapasite geliştirimi desteklenecektir.

Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi

Tarım sektörünün yeniden yapılandırılması sürecinin kolaylaştırılması, kırsal alanda iş ve istihdam imkanlarının artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal alanın imajının güçlenmesi, dezavantajlı grupların gelir imkanına kavuşturulması açısından tarım dışı ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi kırsal ekonominin canlılığını sürdürmesi ve gelişmesi açısından zaruri görülmektedir. Önümüzdeki dönemde tarımdan ayrılacak iş gücüne yeni iş imkanları sağlanması ve işsizliğin azaltılması yönünde; yerel koşullar ve imkanlara dayalı olarak mikro girişimcilerin desteklenmesi, tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına yönelik yapıların güçlendirilmesi, tüketici tercihlerindeki gelişmelere paralel olarak kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve geleneksel zanaat ve el sanatlarının geliştirilmesi önemli açılımlar sağlayacaktır.

Gelir getirici faaliyetlerin çeşitlendirilmesine yönelik destekler;

- ❖ Baştan orman köyleri olmak üzere, tarımla kalkınması mümkün olmayan yörelerin yerel kaynaklara dayalı olarak alternatif faaliyetlere yönlendirilmesi,
- ❖ Tarımdan ayrılacak iş gücüne, yöresinde yeni iş imkanları sağlanması,
- ❖ Sadece tarımsal faaliyetlerle geçimini sağlayan geçimlik işletmelerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi,
- ❖ İşsizlik sorunu yaşayan gençler ve tarımda gizli işsiz konumunda ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilen kadınlar için iş imkanlarının oluşturulması,

amaçlarına yöneltilecektir.

Kırsal alandaki doğal ve kültürel varlıkların zenginliği ve çeşitliliği turizm ve rekreasyon faaliyetlerinin geliştirilmesi açısından önemli bir potansiyel arz etmektedir. Bu kapsamda; turizm ve rekreasyon faaliyetleri ile bunlarla ilgili hizmetlerin iyileştirilmesi; tanıtım faaliyetlerinin etkinleştirilmesi; kırsal alanlarda turizmde yapılanma ve fon yaratma, potansiyeli olan bölgelerde turizme uygun alt ve üst yapı geliştirme modellerinin oluşturulması; turizmin ekonomik ve çevresel etkilerinin tespiti ve takibinin kurumsallaştırılması, turizmin sürdürülebilir kılınması suretiyle sektörün kırsal alan ekonomisine katkısı artırılacaktır.

Kültür ve sanat etkinliklerinin çeşitlendirilmesi, tarihi ve mimari değer taşıyan yerleşimlerin ve binaların restore edilmesi, uygun olanların koruma-kullanma dengesi içerisinde turizm amaçlı kullanıma açılması, kültür ve turizm amaçlı bilgilendirme merkezlerinin oluşturulması ve etkinleştirilmesi gibi uygulamalar, zengin kültür ve turizm potansiyelinin faydaya dönüştürülmesine katkıda bulunacaktır.

Türkiye’de önemli bir zenginlik ve çe itlilik sergileyen geleneksel zanaat ve el sanatlarının kırsal ekonomilere katkısı, turizm ve tanıtım faaliyetleri ile birlikte artabilecektir. Di er taraftan, zanaat ve el sanatları kapsamında sahip olunan yerel bilgi ve beceri birikimi, mikro i letmelerin ve giri imcili in geli tirilmesinde önemli açılımlar sa layabilecektir. Bu kapsamda geleneksel zanaat ve el sanatları, tarım dı ı mikro i letmecilik ve yöresel ürünlerin ve hizmetlerin tanıtımı, satı ı ve e-ticaret imkanlarının de erlendirilmesi yönündeki giri im ve faaliyetler desteklenecektir.

Alternatif ekonomik faaliyetlere yönelik yatırım desteklerinin yanında insan kaynaklarının geli tirilmesi amacıyla mesleki e itim imkanları artırılacaktır. Destekler, Tarım Stratejisinde belirtilen “kırsal kalkınma destekleri” kapsamında sa lanacaktır.

Yerel kaynaklara dayalı olarak ekonomik faaliyetlerin çe itlendirilmesinde, yerel i birli i ve kalkınma taleplerinin güçlendirilmesi önem ta ımaktadır. Bu kapsamda, yerel kalkınma kapasitesinin geli tirilmesine yönelik verilecek desteklerde temel önceliklerden birini kırsal ekonominin çe itlendirilmesine yönelik giri imler olu turacaktır.

5.2. Stratejik Amaç 2: nsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geli tirilmesi

Bugüne kadar gerçekleştirilen kırsal kalkınma faaliyetlerinin ba arısında ve sürdürülebilirli inin sa lanmasında kırsal toplumun e itim ve örgütlenme düzeyi ile yöre halkının katılım ve sahiplenme bilinci önemli ölçüde etkili olmu tur. Di er taraftan, sosyal hizmetlere (e itim, sa lık, sosyal güvenlik gibi) eri imde ya anılan sıkıntılar, kırsal alanın, ya am alanı olarak cazibesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Yerel kaynaklara dayalı olarak kırsal kalkınmanın hızlandırılmasında;

- ❖ nsan kaynakları, sosyal sermaye, yerel bilgi ve beceri sto unun geli tirilmesi,
- ❖ Dayanılabilir bilincinin ve yerel/bölgesel kalkınmaya odaklı i birli i ve ortaklıkların güçlendirilmesi,
- ❖ Kırsal i gücünün mesleki ve teknik bilgi aç ını giderecek yaygın e itim hizmetleri sunumu,
- ❖ Giri imcilik kültürünün yaygınla tırılması ve kırsal toplumun üretkenli inin güçlendirilmesi,

önemini artırmı tur.

Bu yönde sa lanacak sosyal altyapı ve hizmetlerin; yerel ko ullar, yerle im düzeni, yerle imlerin hizmet sunma ve geli me potansiyeli de dikkate alınarak ulusal politikalar ve uygulamalar do rultusunda geli tirilmesi ve yaygınla tırılması esastır.

Öncelik 2.1: E itim ve Sa lık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi

E itim hizmetlerinin etkinle tirilmesinde, örgün e itim hizmetlerinin tüm e itim kademelerindeki okulla ma oranlarını artıracak ve cinsiyet e itsizli ini giderecek ekilde sürekli kılınması ve tüm ya grupları için yaygın e itim hizmetlerinin artırılması amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede;

- ❖ İlkö retim ba ta olmak üzere okul öncesi ve orta ö retimde okulla ma oranlarının yükseltilmesi,
- ❖ Temel e itim hizmetleri sunumunda sıkıntı çekilen yörelerde etkili hizmet sunum modellerinin geli tirilmesi ve bu yörelerde bulunan Y BO ve P O okullarının halkın taleplerine uygun niteliklere kavu turulması ve kalitesinin artırılması,

- ❖ Merkezi düzeydeki kırsal yerleşim birimlerinde ilköğretimden sonra eğitime devam edemeyen gençler için yöresinin sosyo-ekonomik ihtiyaçlarına uygun beceri ve meslek kurslarının düzenlenmesi için kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği imkanlarının artırılması,
- ❖ Eğitim hizmetlerine erişimde cinsiyet eşitsizliklerine dayalı kısıtlar ile engellilerin yaşadığı dezavantajların giderilmesi,
- ❖ Kadınların okur-yazarlık ve eğitim düzeylerinin artırılmasının yanında toplumsal, yasal sorumluluklar ve haklar ile aile bilincinin geliştirilmesi bakımından da desteklenmesi,
- ❖ Okur-yazar olmayan yetişkinler için okuma-yazma kurslarının düzenlenmesi, bilgiye erişim imkanları kısıtlı olan yetişkinler için yaygın eğitim kurslarının artırılması ve çeşitlendirilmesi,
- ❖ Bilgi ve iletişim teknolojilerinin ekonomik ve sosyal amaçlarla kullanımının yaygınlaştırılması,

hedeflenmektedir.

Sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesinde, kırsal nüfusun modern sağlık hizmetlerine erişiminin sürekli kılınması ve bu hizmetlerden yararlanma davranışının geliştirilmesi temel amaçtır.

Bu amaçla ana ve çocuk sağlığına yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin sürekli kılınması, yaşlılar bakımına yönelik dezavantajlı grupların hizmetlere erişimini sağlamak için gezici sağlık ve halk sağlığı hizmetlerinin artırılması, aile çalışmaları koordine edilerek tarımda çalışanlara yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi desteklenecektir. Diğer taraftan, aile planlaması hizmetlerinin sürdürülmesi ve toplumun sağlıklı beslenme alışkanlıklarını kazanması yönünde gerekli eğitim çalışmaları yapılacaktır.

Eğitim ve sağlık hizmetlerinin etkinleştirilmesinde, ulusal ve yerel düzeyde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum dayanışmasını sağlamak üzere işbirliği gerçekleştirilmesine, halkın katkı ve katılımının sağlanmasına özel önem verilecektir. Kırsal yerleşimlerde eğitim ve sağlık personeli açığının giderilmesine ve kırsal-kent arasındaki dengeli dağılımına yönelik destekleyici tedbirler geliştirilecek, hizmet binalarının hizmet sunum kalitesini artıracak şekilde modernize edilmesi sağlanacaktır.

Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması

Kırsal alanlarda, yoksul vatandaşların geçimlerini temin edici proje uygulamalarına ayrıcalık verilerek, bu kesimin yardım isteyen pasif durumdan çıkarılması ve üretken olmaya yönlendirilmesi temel politikası çerçevesinde; yoksullukla mücadelede kullanılan fonların gelir getirici, üretim ve istihdam yaratıcı projelere tahsis yönündeki çalışmalara ayrıcalık verilecektir.

Tarımdan yeniden yapılandırılması sürecinde, özellikle yoksul hanelerin geçim kaynaklarının istikrarla sağlanması ve dezavantajlı grupların bilgi ve becerilerinin artırılarak üretken kılınması amacıyla gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmesi sağlanacaktır. Orman köylüleri için yerel kaynaklara dayalı olarak ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi, tarımda istihdam edilen düşük gelirli grupların ikinci bir iş edinmesine yönelik hizmetler verilecektir.

Bu amaçla; gençlerin ve tarımdan ayrılan işgücünün girişimcilik kapasitelerinin ve istihdam edilebilirliğinin artırılmasına yönelik mesleki bilgi, girişimcilik eğitimi ve rehberlik hizmetleri hayata geçirilecektir. Kadınların gelir getirici faaliyetlere yönlendirilmelerinin yanında, girişimcilik ve örgütlenme konularında bilgi ve bilinç artırıcı faaliyet ve hizmetler yaygınlaştırılacaktır.

Bu kapsamda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının etkinliğinin artırılması ve kamu kesimi sivil toplum işbirliğinin geliştirilmesi suretiyle, yerel katılım ve sahiplenmeyi artıracak ve kamu kaynaklarına ilave kaynak sağlayacak imkanlar değerlendirilecektir.

Ba ta çiftçiler olmak üzere kırsal kesimde çalı anların sosyal güvenlik emsiyesi altına alınmasına yönelik çalı malar hızlandırılacaktır.

Sosyal sigorta sistemi dı nda kalanlara yönelik geli tirilen sosyal hizmet ve yardımların objektif kriterler çerçevesinde ihtiyaç sahiplerine ula tırılması ve gıda yoksullu u ile mücadele kapsamında hassas grupların (ya lılar, engelliler, çocuklar, kadınlar ve i sizler) gıda güvencesinin sa lanmasına yönelik tedbirler geli tirilecektir.

Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi

Katılımcılık, sahiplenme ve i birli i bilincinin kırsal kalkınma faaliyetlerinin uygulayıcısı ve yararlanıcısı olan aktörler arasında geli tirilmesi, kültürel ve toplumsal yapının güçlendirilmesi ve yerel halkın sorun çözme kapasitesinin geli tirmesi amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede;

- ❖ Kırsal alanda kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kurulu ları arasındaki i birli inin geli tirilerek kırsal kalkınma giri imlerinin harekete geçirilmesi,
- ❖ Yerel giri imlerin kurumsalla ması,
- ❖ Çok düzeyli yöneti im kavramı kapsamında mahalli idareler ve birliklerinin kapasitelerinin geli tirilmesi ve örgütlenme düzeyinin artırılması,
- ❖ Yerel aktörlerin kırsal kalkınma programı hazırlama, uygulama, izleme ve de erlendirme konularında kapasitelerinin geli tirilmesi,
- ❖ Yerelin, yerel kültürün, yerel ürün ve hizmetlerin tanıtımı, yerel kaynakların faydaya dönü türülmesi,
- ❖ Üretici örgütlenmeleri ve sivil toplum kurulu larının yerel ihtiyaçların giderilmesine ve kalkınmaya yönelik i birli i giri imleri,
- ❖ ehirlerde veya metropol kentlerde hem ehriler tarafından kurulan köy kalkındırma dernekleri, kültür-tanıtma vakıfları ve benzeri sivil toplum kurulu larının yerelde kırsal kalkınmaya katkılarının artırılması,
- ❖ Bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde bilgi ve deneyim payla ımının sa lanması,

yönünde çalı malar yürütülecektir.

Yerel kırsal kalkınma konusunda iyi uygulamalar geli tirilmesi ve bunların yayımına yönelik pilot projeler desteklenecektir. Kamu kesimi ile özel kesim ve sivil toplum arasında i birli ini geli tiren, yerel kalkınma giri imlerini tabandan tavana yakla ımla güçlendiren, yenilikçi ve çok sektörlü yakla ımla hazırlanmı stratejilere dayanan projelere öncelik verilecektir.

5.3. Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geli tirilmesi ve Ya am Kalitesinin Artırılması

Kırsal ekonominin geli tirilmesi ve kırsal alanda ya am kalitesinin yükseltilmesi amacıyla;

- ❖ Kırsal ekonominin pazarla entegrasyonuna yönelik altyapının geli tirilmesine,
- ❖ letmelerin ve kırsal nüfusun hizmetlere eri iminin kolayla tırılmasına,
- ❖ Kırsal alan ve yerle im yerlerinin sa lıklı, ya anabilir ve sürdürülebilir i ve ya am ortamı olarak güçlendirilmesine

yönelik olarak, fiziki altyapının iyile tirilmesi ve sunulacak hizmetlerin etkinli inin artırılması gerekmektedir.

Bu kapsamdaki yatırım ve hizmetlerin fert ve toplum sa lı ını dikkate alan, kırsal çevreye duyarlı ve arz güvenli i yüksek, yararlanıcıların katılım, katkı ve sahiplenmesini esas alan modeller üzerinden uygun ölçekte gerçekleştirilmesi sa lanacaktır. Hizmet sunumunda önem kazanan mahalli idare birliklerinin etkinle tirilmesine önem verilecektir.

Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi

Türkiye’de kırsal yerleşimlerin sayıca fazla, nüfus olarak küçük ve yerleşim düzeni olarak dağınık olması hizmet sunum maliyetleri ve etkinliği üzerinde olumsuz etki yaratırken, kırsal ekonomilerin gelişmesi için yerleşim bazında bulunması gereken ölçüde inşaatın yapılması da güçleşmektedir. Bu nedenle, konumları itibarıyla çevresindeki yerleşim birimlerine hizmet verme ve gelişme potansiyeli olan merkezi yerleşim yerlerine öncelik verilerek, bu yerleşim yerlerinin alt yapılarının geliştirilmesi sağlanacaktır. Diğer taraftan, yörelerin ve yerleşimlerin altyapı öncelikleri yerel koşullar ve ihtiyaçlar dikkate alınarak belirlenecektir.

Kırsal yerleşimlerin civarlarındaki diğer yerleşimlerle ve bağlı oldukları il, ilçe merkezleri ve/veya hizmet sunum ve gelişme potansiyeli açısından merkez niteliğindeki köylerle güvenli ve yeterli bir ulaşım ağına sahip olmaları, sosyo-ekonomik ilişkilerinin güçlenmesinde önem taşımaktadır. Bu kapsamda, kırsal yerleşim yerlerini söz konusu merkezler ya da ana ulaşım ağına bağlayan birinci derece köy yollarının standardının yükseltilmesine; periyodik olarak bakım ve onarımının sağlanmasına öncelik verilecektir.

Orman rejimindeki alanlarda orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi çerçevesinde, saha emniyetinin sağlanması ve bütünlüğünün korunması, korumanın etkinleştirilmesi amacıyla mevcut yolların iyileştirilmesi öncelikli olmak üzere, teknik standartlara uygun yol yapımı gerçekleştirilecektir.

Çevre ve halk sağlığının korunarak, ilçe merkezleri, belde ve köyler öncelikli olmak üzere kırsal yerleşimlerin sağlıklı ve yeterli içmesuyuna kavuşturulması, çevre yönetimi ve atık bertarafı ile ilgili yatırım ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik tedbirler alınacaktır.

İçmesuyu sıkıntısı çekilen yerleşimlere yeterli ve sağlıklı içmesuyu hizmetinin götürülmesi, sağlıklı ve yeterli içmesuyu imkanı bulunan yerleşimlerde meskenlerin su dağıtım şebekelerine ve devamında kanalizasyon altyapısına kavuşturulması ve bu konularda hizmet veren birliklerin ve örgütlenmelerin desteklenmesi sağlanacaktır. Kanalizasyon altyapısı ihtiyaçlarının giderilmesinde, yapım ve işletme giderleri düşük olan doğal arıtma tesislerinin yapımına öncelik verilecektir.

Su havzalarında ve kıyı alanlarındaki kırsal yerleşimlerde kanalizasyon ve arıtma sistemlerinin yaygınlaştırılmasına öncelik verilecektir. Bu yörelerde, doğal çevreyle uyumlu arıtma tesislerinin yapılması; evsel, ve tıbbi atıkların toplanması, taşınması ve düzenli depolanmasına yönelik atık yönetimi uygulamaları gerçekleştirilecektir.

Çevre yönetimi ve atık bertarafı ile ilgili yatırımlarda etkinliğin sağlanması yönünde, kırsal yerleşim yerlerinde münferit tesisler yerine, uygun hallerde ortak yapılan ve işletilen tesislerin gerçekleştirilmesi suretiyle yerleşim yerlerinin altyapı ihtiyaçlarının karşılanmasına öncelik verilecektir.

Türkiye’nin bilgi toplumuna dönüşüm perspektifinde, kırsal kesimin bilgiye ve kültürel hizmetlere erişim olanaklarının güçlendirilmesi için; haberleşme, bilgi ve iletişim teknolojisi altyapısı hizmetlerinin yaygınlaştırılması sağlanacaktır. Bu kapsamda, kırsal alandaki kamu ve ortak kullanım alanlarında gerekli teknik altyapının kurularak bilgisayar kullanımının artırılması ve internete erişim olanaklarının güçlendirilmesine öncelik verilecektir.

Ekonomik faaliyetlerin güvenli ve sürekli şekilde yürütülebilmesini teminen ihtiyaç duyulan enerjinin güvenli ve etkin arzına yönelik tedbirler alınacaktır. Bu kapsamda, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik altyapı yatırımları desteklenecektir.

Öncelik 3.2: Kırsal Yerle imlerin Geli tirilmesi ve Korunması

Deprem, heyelan, toprak kayması ve sel gibi do al afetlerin önemli tehdit olu turdu u kırsal yerle imlerde, afetlerden kaynaklanan risklerin azaltılması ve güvenli yerle im ko ullarının temin edilmesine yönelik faaliyetlerde etkinlik artırılacaktır. Yeni yapıla manın uygun zeminde ve in aat kurallarına uygun olarak gerçekleştirilmesi için düzenleme ve uygulamalara a rlık verilecektir. Di er taraftan, özellikle göç alan, ikinci konut talebinin güçlü oldu u ve nüfus artı hızı yüksek kırsal yerle imlerde “kırsal yerle im planlaması”nın yaygınla tırılmasına yönelik düzenlemeler gerçekleştirilecektir.

Göçmen ve göçer aileler dahil olmak üzere; do al afet, kamula tırma ve güvenlik gibi nedenlerle ya adıkları yerlerden ayrılmak zorunda kalan kırsal nüfusun yeniden iskanına yönelik olarak istekleri do rultusunda yeni veya eski yerle im yerlerinde konut ihtiyacı yukarıda belirtilen amaç ve ilkeler do rultusunda giderilecektir.

Di er taraftan, yerle imlerin kalitesinin artırılması ve estetik niteliklerinin geli tirilmesi amacıyla yöre kültür ve ekolojisine uygun mimaride, yöresel ihtiyaçları kar ılayabilen, fen ve sa lık kurallarına uygun standart kalitede konut üretimi için arz-talep dengelerini ve alım gücünü dikkate alan örnek modeller geli tirilecek ve desteklenecektir. Bu hususta, kırsal turizmin geli mesi için potansiyeli bulunan yörelere öncelik verilecektir.

Mimari ve kültürel açıdan önem ta ryan, korunması gereken ya da turizmin geli mesi açısından potansiyeli bulunan kırsal yerle imlerin görünümünün ve fiziki ko ullarının iyile tirilmesi, tarihi ve mimari de er ta ryan binaların restore edilmesi ve korunması, uygun olanların turizm amaçlı kullanıma açılmasına yönelik projeler gerçekleştirilecek ve desteklenecektir. Söz konusu projeler, kültür ve sanat etkinliklerinin çe itlendirilmesi, tanıtım faaliyetleri, sosyal hayatın zenginle tirilmesine ili kin faaliyetlerle uyumlu bir ekilde gerçekleştirilecektir.

Ayrıca, kırsal yerle imlerde atıl kalan kamu binalarının, sosyal hayatı ve yerel kalkınma kapasitesini güçlendirecek ekilde de erlendirilmesi göz önünde bulundurulacaktır.

5.4. Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geli tirilmesi

Kırsal kesimde ya ayanlar hem çalı ma hem de ya am ko ulları gere i do a ile sürekli bir etkile im halindedir. nsan-do a ili kisinde do al kaynaklardan kısa vadede azami ölçüde yararlanma ve bunları ekonomik de ere dönü türme çabası do al çevrenin kapasitesinin zorlanmasına ve kaynakların yıpranmasına yol açmaktadır. Erozyon, su ve toprak kaynaklarında uygun olmayan tarım teknikleri nedeniyle görülen olumsuzluklar, çölle me, kuraklık, orman yangınları, sel baskınları, heyelanlar ve biyolojik çe itlili in azalması gibi sorunların artma e iliminde oldu u görülmektedir.

Kırsal hayatın önemli bölümünü olu turan tarım ve ormancılık faaliyetlerinin sürdürülebilir kılınması ve kırsal varlıkların korunması yönünde; yerel halkın katılımına dayanarak tarım-çevre ili kilerinin yeniden tanımlanması, orman kaynaklarının korunarak kullanılması ve korunan alanlarının yönetiminde etkinli in sa lanması önem ta rımadır.

Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geli tirilmesi

Tarımsal faaliyetlerin çevre koruma tedbirleri ile birlikte geli tirilmesi, do al-yöresel zenginlik arz eden ya da risk altında bulunan tarım ve mera arazilerinin özelliklerinin korunması, geli tirilmesi ve bu ba lamda yöre ekolojisine uygun tarımsal ürün planlamasının yaygınla tırılması temel amaçtır. Bu amaçla, entegre tarım havzaları programlarının geli tirilmesine, organik tarım ve iyi tarım uygulamalarının yaygınla tırılmasına, çevre dostu üretim yöntemlerinin uygulamasına ve çe itlendirilmesine, tarımsal faaliyetlerden kaynaklanan çevre kirlili inin izlenmesine, niteli i bozulmu olmakla birlikte yeniden kazanılabilecek tarım ve mera arazilerini geli tirme çalı malarına

ve do al afetlere kar ı korunma önlemlerine, su ürünleri avcılı ı ve yeti tiricili inde üretim kaynaklarının sürdürülebilir kullanımına yönelik tedbirler alınacak ve bu yöndeki faaliyetler desteklenecektir.

Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sa lanması

Mevcut orman varlı ının önemli oranda verimsiz ve bozuk ormanlardan oluşması ve orman köylerinde geçim kaynaklarının a ırlıklı olarak ormancılı a ba ımlı olması, orman varlı ının koruma-kullanma dengesinin gözetilerek ormanların ekonomik, sosyal ve çevresel i levlerini bir arada ele alan havza ve bölge bazında sürdürülebilir orman yönetimi uygulamalarının daha da geli tirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu kapsamda orman kaynaklarının korunması ve orman köylüsünün kalkındırılmasına katkıda bulunmak amacıyla; orman kadastro çalış malarının hızlandırılmasına, mera hayvancılı ının ormanlar üzerindeki baskısının azaltılmasına, ekosistemlerinin sahip olduğu biyolojik çe itlili in korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımına, a açlandırma ve toprak muhafaza çalış malarına, orman yangınları ile mücadele kapsamında idari ve teknik altyapının güçlendirilmesine, enerji ormanı tesisine ve orman kaynakları üzerinde ilave baskı yaratmaksızın odun dı ı orman ürünleri üretiminin geli tirilmesine ve sosyal ormancılık faaliyetlerine yönelik tedbirler geli tirecektir.

Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geli tirilmesi

Taraf olunan uluslararası sözleşmeler ve do al kaynak yönetimine ili kin sektörel politika ve önceliklerimiz do rultusunda kırsal çevrenin sahip olduğu estetik de erlerin, biyolojik ve ekolojik kaynak zenginli inin koruma altına alınması ve tehdit unsurlarının ortadan kaldırılması temel amaçtır.

Bu kapsamda, mevcut korunan alanların sürdürülebilir kalkınma ilkeleri do rultusunda uzun dönemli geli me planları ve yönetim planlarının yapılarak, kırsal kesim için bu varlıkların ekonomik de ere aktarılması desteklenecektir. Bu nedenle, milli parklar ve di er koruma alanları içerisinde ve kıyısında bulunan yerleşim yerlerinin bu alanlar üzerinde oluşturdu u baskının yönetilmesi, koruma alanlarında eko-turizm olanaklarının artırılması ve uygulamaya konulması, yöre halkının ekosistem ve do al kaynak yönetimi konusunda bilgilendirilmesi, bu alanların planlanmasında ve korunmasında yöre halkının katılımcılıklarının artırılarak geçim kaynaklarının güvence altına alınması sa lanacaktır. Bu amaçla, sulak alanlar dahil, tüm korunan alanların yönetimine ili kin olarak kurumlar arası e güdüm eksikli i giderilecek, sektörel strateji ve planlarla uyumlu koruma projeleri hayata geçirilecektir.

6. KURUMSAL ÇERÇEVE

Strateji belgesi, kalkınma planları çerçevesinde merkezde ve yerelde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim ve sivil toplum katılımıyla Devlet Planlama Te kilatı Müste arlı ı koordinasyonunda hazırlanmıştır. Bu Strateji belgesine ba lı olarak, kırsal kalkınma planının hazırlanması ve yönetilmesi çalış malarının ise, yine ilgili kurum ve kesimlerin katılımıyla, Tarım ve Köyi leri Bakanlığı tarafından DPT ile i birli i içinde koordine edilmesi öngörülmektedir. Kırsal Kalkınma Planı, Yüksek Planlama Kurulu Kararı olarak yürürlü e girecektir. Kırsal alana yönelik kamu hizmetleri ise ilgili bakanlıklar ve bunların ba lı ve ilgili kuruluşları, ta ra te kilatları, mahalli idareler eliyle sunulacaktır.

Kırsal alanla ilgili hizmet veren ba lıca kurulu lar:

☐ Merkezi Kurulu lar

- Tarım ve Köyi leri Bakanlığı 1
- Çevre ve Orman Bakanlığı 1
- İçi leri Bakanlığı 1
- Milli E itim Bakanlığı 1
- Sa lık Bakanlığı 1
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 1
- Kültür ve Turizm Bakanlığı 1
- Bayındırlık ve Şkan Bakanlığı 1
- Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 1
- Devlet Su ūleri Genel Müdürlü ü
- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlü ü
- Sosyal Yardımla ma ve Dayanı ma Genel Müdürlü ü
- Güneydo u Anadolu Projesi Bölge Kalkınma daresi Ba kanlı 1

☐ Yerel Kurulu lar

- Valilikler
- Kaymakamlıklar
- İl Özel daireleri
- Belediyeler
- Köyler

Kırsal nüfusa, görev ve yetkileri çerçevesinde hizmet götüren çok fazla sayıda merkezi ve yerel kamu kurum ve kurulu unun bulunması, gerek merkezi gerek yerel düzeyde etkin bir koordinasyon ve i birli inin sa lanmasını zorunlu kılmaktadır. Di er taraftan, AB'ye üyelik süreci de dikkate alınarak, ilgili kurumların kapasitesinin güçlendirilmesi amacıyla insan kaynaklarının geli tirilmesine yönelik tedbirler alınacak, teknik i birli i ve hizmet içi e itim imkanları de erlendirilecektir.

Kamu hizmetlerinin etkinle tirilmesi çalı maları sürdürülmektedir. Bu kapsamda, mahalli idare ve birliklerine yönelik yeni düzenlemeler gerçekte tirilmi , kırsal alana hizmet götüren en önemli kurulu lardan birisi konumundaki Köy Hizmetleri Genel Müdürlü ü kapatılarak personeli ve bazı görevleri İstanbul ve Kocaeli illerinde Büyük ehir Belediyelerine, di er illerde İl Özel dairelerine devredilmi tir. Bu geli melere ba lı olarak mahalli idarelerin kırsal kalkınma konusunda sorumlulukları artmı tir. Bu nedenle, kırsal kalkınmanın sa lanması yönünde ilgili mahalli idare ve birliklerinin kurumsal kapasitelerinin ve mali kaynak yapılarının geli tirilmesi önem kazanmı tir. Di er taraftan, 442 sayılı Köy Kanunu de i en artlar dikkate alınarak yeniden ele alınacaktır.

Bugüne kadar, Türkiye'de bölge düzeyinde plan ve programların uygulanması, katılımcı mekanizmalarla i birli inin sa lanması amacını güden, yerelde teknik, idari ve mali kapasitesi güçlü kurumların eksikli i önemli ölçüde hissedilmi tir. Bu eksikli in giderilebilmesi amacıyla hazırlanan "Kalkınma Ajanslarının Kurulu u, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun Tasarısı" Türkiye Büyük Millet Meclisinde görü lülmektedir. Tasarının yasala ması durumunda, Ajansların, kırsal kalkınma faaliyetlerinin ve projelerinin bölgesel düzeyde desteklenmesi ve koordinasyonu konusunda önemli roller üstlenebilece i öngörülmektedir.

2007-2013 döneminde Türkiye-AB mali i birli i çerçevesini olu turmak üzere hayata geçirilmesi öngörülen Katılım Öncesi Mali Araç'ın (KMA) kapsamı, yönetim ve uygulama mekanizmaları ile ilgili düzenlemeler henüz kesinle memi tir. Ancak, KMA kapsamında be bile enden biri olan Kırsal Kalkınma Bile eni yönetim ve uygulama mekanizmalarının, 2000 yılından itibaren aday Merkezi ve Do u Avrupa ülkelerine uygulanan SAPARD'ın yönetim mekanizmaları ile önemli ölçüde benzerlik gösterece i tahmin edilmektedir.

Bu kapsamda; AB'ye uyum çerçevesinde kırsal kalkınma konusunda;

- ❖ İlgili kamu kurum ve kuruluşlarından meydana gelen bir çalışma ve Yönlendirme Komitesi oluşturulması ve bu komitenin kamu idari paydaşlarıyla işbirliği içinde çalışmasının sağlanması,
- ❖ Uygulama ve ödeme fonksiyonlarını yerine getirecek Kırsal Kalkınma Uygulama ve Ödeme Biriminin oluşturulması ve akreditasyonunun sağlanması,
- ❖ Hazine Müsteşarlığı bünyesindeki Ulusal Fon'da KMA Kırsal Kalkınma Bileşeni mali yönetimine ilişkin kapasite geliştirilmesi,
- ❖ çalışma ve Yönlendirme Komitesinin sekreteryasını yürütecek ve kırsal kalkınma planının hazırlanmasında ve koordineli bir şekilde uygulanmasında rol alacak Yönetim Otoritesinin görevlendirilmesi ve kapasitesinin geliştirilmesi,
- ❖ Uygulama ve Ödeme Birimi hesaplarının, yönetim ve kontrol sistemlerinin düzenli olarak incelenmesi ve raporlanmasından sorumlu, Uygulama ve Ödeme Biriminden bağımsız bir Sertifikasyon Kurumunun belirlenmesi gerekmektedir.

Kırsal kalkınma temel amacının ülke çapında gerçekleştirilmesi ve AB müktesebatıyla uyumun sağlanması yönünde gerçekleştirilecek idari yapılanma çalışmaları;

- ❖ Türkiye'nin kültürel, sosyo-ekonomik ve idari yapısı,
- ❖ Tarım, ormancılık ve gıda sektörleri ile kırsal alanın özellikleri,
- ❖ Kamu yönetiminde etkinliğin sağlanmasına yönelik politika, program ve uygulamalar,
- ❖ AB ile bütünleşme ve Ortak Tarım Politikalarına uyum yükümlülüklerimiz,

dikkate alınarak gerçekleştirilecektir.

Kırsal Kalkınma Uygulama ve Ödeme Birimi; AB kırsal kalkınma politikaları ve uygulamalarındaki değişimler de göz önünde bulundurularak, idari ve mali özerkliğe sahip olacak şekilde Tarım ve Köyi İşleri Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşlarının karar alma ve yönlendirme süreçlerine uygun düzeyde katılımlarını sağlayacak bir yapıda oluşturulacaktır.

Yönetim Otoritesi; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Yıllık Programlarda belirtildiği üzere ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının mevcut yetkileriyle ve yürürlükteki kanunlarla mükerrerliye yol açmayacak şekilde, ilgili kurumların yeniden yapılandırılması çalışmaları çerçevesinde, kurum ve kuruluşların yeni görev ve sorumluluklarına bağlı olarak belirlenecektir. Söz konusu yapılanma çalışmaları tamamlanmaya kadar, Yönetim Otoritesi işlevi; yine Çevre ve Orman Bakanlığı, DPT Müsteşarlığı ve ilgili kurum ve kuruluşların politika belirleme ve karar alma süreçlerine doğrudan katıldığı bir yapıda, ekonomik ve sosyal paydaşlarıyla işbirliği ilkesi çerçevesinde Tarım ve Köyi İşleri Bakanlığının mevcut birimlerinde kapasite geliştirilmesi suretiyle yerine getirilecektir.

Katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan bu Strateji belgesinin uygulamasında, kırsal kalkınma politikalarının belirleyicisi ve uygulayıcısı kurumlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği imkanları azami düzeyde artırılacak, uygulanan politika ve programlar rasyonel kriterler çerçevesinde sürekli olarak izlenecek, değerlendirilecek ve bu kapsamda gerekli iyileştirmeler yapılacaktır. Bu Strateji belgesi, kırsal alana hizmet götüren tüm kurum ve kuruluşlar açısından politika, plan ve program oluşturulması ve uygulanmasında dikkate alınacaktır.

7. MAL YÖNETİMİ

Kamu kaynaklarının daha etkin ve sonuçlara odaklı kullanımını sağlamak ve gelecek yıllarda performansa dayalı olarak tahsis edilmesine olanak veren stratejik planlama çalışmalarının kurulu düzeyinde başlatılmasına yönelik düzenlemeler, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve ilgili mevzuatla düzenlenmiştir. Kurulların çalışanları ve geniş payda kitlelerini de sürece dahil eden katılımcı, şeffaf, hesap verilebilirliği olan, ölçülebilir performans göstergeleri ile izlenebilen ve gerektiğinde revize edilebilen stratejik planlama belgeleri için gerekli kapasite oluşturmaya yönelik pilot çalışmalar başlatılmıştır.

Belirlenen pilot kurullar stratejik planlarını tamamlayarak yıllık bütçe tekliflerini bu stratejik planlarına uygun olarak yapmak üzere gerekli hazırlıkları yürütmektedir. Pilot uygulamanın tamamlanmasından sonra kırsal kesime hizmet sağlayan kurullar da kırsal kesimin öncelikli ihtiyaçlarına odaklı katılımcılığı ön planda tutan stratejik planlarını hazırlayacaktır.

Kamu kesimi personel politikalarının belirlenmesinde, kırsal alana götürülen hizmetlerin etkinleştirilmesi çerçevesinde kırsal alanın ihtiyaçları ve özellikleri göz önünde bulundurulacaktır.

Kırsal alanla ilgili, kamu projelerinin hazırlanması, analizi, seçimi, programa alınması, uygulanması, izlenmesi ve değerlendirilmesi süreci ile ilgili olarak alınacak yapısal önlemler ile projelerin verimli yapısının gelecekte bozulmaması yönünde bir ortam oluşturulacaktır. Bu kapsamda, uygulamada amaçta bulunan kamu projelerinin düzenli olarak izlenmesi, değerlendirilmesi ve değerlendirme sonuçlarından hareketle projelere stratejik müdahalelerin zamanında yapılabilmesi için gerek DPT Müsteşarlığı düzeyinde gerekse yatırımcı kamu kurulları düzeyinde güncel teknolojiyle uyumlu ve ilerde izlemeyi sağlayacak bir sistemin oluşturulması için gerekli çalışmalar sürdürülecektir.

Bu kapsamda, kırsal kalkınmaya yönelik faaliyetlerde ve kırsal alana sunulan kamu hizmetlerinde, hem öncelikli hem de yapılabildiği yitirmiş veya ödenek yetersizliği nedeniyle çok yakın gelecekte başlatılması mümkün görülmeyen projelerin azaltılmasına devam edilecek, proje öncelikleri ekonomik büyümeye ve buna bağlı olarak sosyal refaha yapıcı katkıının en yüksek düzeye çıkarılmasını teminen tespit edilecektir.

Stratejik amaçlar ve öncelikler çerçevesinde uygulamaya konulacak tedbirler, uygulama esasları ve bunlara ilişkin mali hususlar Kırsal Kalkınma Planı ile belirlenecektir. Bu kapsamda, **kırsal kalkınma amacıyla kullanılacak bütçe kaynakları, katılım öncesi AB fonları ve diğer uluslararası finansman kaynaklarının temin, tahsis ve kullanımı ile ilgili esaslar Kırsal Kalkınma Planı ile tespit edilecektir.** Bütçe kaynakları ile KMA Kırsal Kalkınma Bileşeni kapsamında başlanması öngörülen fonlar öncelikle değerlendirilmeye alınacak, Dünya Bankası ve diğer uluslararası finans ve kredi kurullarından başlanması öngörülen kaynaklar, Bütçe ve AB fonlarını tamamlayıcı nitelikte değerlendirilecektir.

Yararlanıcıların sahiplenme bilincinin güçlendirilmesi açısından, uygulanacak tedbirlerin niteliği de dikkate alınarak kaydıyla yararlanıcıların etkin finansman ya da katkı sağlaması esas alınacaktır. Ancak, kırsal kesimin sermaye ve mali kaynak yetersizliği ile finansman kaynaklarına erişim konusunda yaşanan sıkıntılar göz önünde bulundurularak, kırsal kesimin finansman ihtiyaçlarının giderilmesi ve yararlanıcıların etkin finansman konusunda karşılaştıkları güçlüklerin giderilmesi konusunda tedbirler alınacaktır.

8. EKLER

EK-1: Temel Referans Belgeler ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Hazırlanma Süreci

TEMEL REFERANS BELGELER	KIRSAL KALKINMA STRATEJİSİ HAZIRLIĞI SÜRECİ
Uzun Vadeli Strateji (2001-2023) ve Sekizinci BYKP (2001-2005) 8. BYKP ÖİK Raporları: 98 ÖİK Kurulmuş, Kırsal Kalkınma ile ilgili ÖİK Raporları (2000) değerlendirilmeye alınmıştır. Temel ÖİK Raporu: Kırsal Kalkınma	
Ulusal Program (2001 ve 2003) Tarım ve Balıkçılık Komitesi Kırsal Kalkınma Alt Çalışma Grubu	Geniş Katılımlı Çalışma Grubu Tarafından Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporunun Hazırlanması (2003)
Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006) Bölgesel Gelişme Stratejisi ve Bölgesel Gelişme Eksenini Çalıştay ve GZFT Analizi Çalışması Temmuz 2003	
Türkiye İktisat Kongresi (2004) Çalışma Grubu Raporları ve Sunumları Bazı Çalışma Grupları: - Tarımsal Yapıda Dönüşüm - Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele - Bölgesel Gelişme Mayıs 2004	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığının Koordinasyonunda Oluşturulan Çalışma Grubunca Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağının Hazırlanması (Ağustos 2004)
Tarım Stratejisi (2006-2010) Yüksek Planlama Kurulu Kararı Kasım 2004	Taslak Strateji Konusunda İlgili Kurum, Kuruluş, Sosyal ve Ekonomik Paydaşların Görüşlerinin Alınması (Eylül 2004)
II. Tarım Şurası (2004) II. Tarım Şurası Sonuç Raporu Çalışma Grubu Raporları 29 Kasım-1 Aralık 2004	Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağı Önerisinin DPT'ye İletilmesi (Ekim 2004)
I. Çevre ve Ormancılık Şurası (2005) Çevre ve Ormancılık Şurası Kararları Çalışma Grubu Raporları Mart 2005	DPT Müsteşarlığı Koordinasyonunda Strateji Belgesinin kalkınma planları, programları ile sektörel ve bölgesel politikalarla uyumunun sağlanması, tutarlı bir politika belgesi niteliği kazanması yönünde geliştirilmesi (Ekim 2004-Şubat 2005)
Bölgesel Kalkınma Planları Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP) Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi (ZBK, 1997) Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Projesi (DOKAP, 2000) Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP, 2000)	Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağı Konusunda İlgili Kurum, Kuruluş, Ekonomik ve Sosyal Paydaşların Görüşlerinin Alınması ve Toplantı Gerçekleştirilmesi (Şubat 2005)
II Tarım ve Kırsal Kalkınma Master Planları 81 il için (İBB Düzey 3)	Kırsal Kalkınma Stratejisi Taslağı ile İlgili Olarak AB Komisyonu Uzmanlarının Gayriresmi Fikirlerinin Alınması (Haziran 2005)
Diğer Temel Referans Belgeler Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (1998) Ulusal Biyoçeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (2001) Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Belgesi Raporu (2001) KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2004) Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu (2005) Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (2005)	DPT Müsteşarlığı ve Tarım Bakanlığınca Strateji Belgesine Son Şeklinin Verilmesi (Haziran-Aralık 2005)
	Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Yüksek Planlama Kurulu Tarafından Onaylanarak Yürürlüğe Girmesi

Temel Referans Belgeler

Türkiye’de 1960 yılından itibaren planlı kalkınma yaklaşımı benimsenmiş ve ulusal kalkınma planlarını hazırlamak ve plan hedeflerine ulaşmak üzere koordinasyonu sağlamak üzere Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur. 1960’lı yıllardan bu yana Türkiye’nin planlama sistemi ini be yıllık kalkınma planları ve bu planların uygulanmasına yönelik olarak yıllık hedefleri ve politikaları belirleyen yıllık programlar ile yatırım programları oluşturulmaktadır.

Türkiye’de sosyal ve ekonomik kalkınmanın temel çerçevesini “Uzun Vadeli Strateji (2001-2023)” ve “Sekizinci Be Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)” oluşturulmaktadır.

Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Be Yıllık Kalkınma Planı belgesinin hazırlık çalışmalarında, planlı dönemin başından bu yana kalkınma planlarının hazırlanmasında benimsenen katılımcı yaklaşım sürdürülmüştür. Belirlenen konularla ilgili Özel Teşhis Komisyonları (ÖK); uzmanlık alanları ile ilgili konularda bilgi toplamak, araştırma yapmak, tedbirler geliştirmek ve önerilerde bulunmak, Kalkınma Planı çalışmalarına yardımcı olmak, Plan hazırlıklarına daha geniş kesimlerin katkısını sağlamak ve ülkemizin bütün imkan ve kaynaklarını değerlendirme amacıyla oluşturulmuş ve planlama sürecine dahil edilmiştir. Söz konusu komisyonlarda, komisyonun çalışma konusu ile ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının yanında, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları ve üretici örgütlenmeleri ile üniversiteler temsil edilmektedir. Bu çerçevede, 2000 yılı içerisinde tamamlanan ÖK Raporları, Strateji belgesinin hazırlanmasında temel referans belgeler arasında yer almış, komisyonların önerileri tutarlı bir politika çerçevesi oluşturulacak şekilde değerlendirilmeye alınmıştır.

AB’ye üyelik sürecinde, Türkiye-AB mali birliği çerçevesinde ekonomik ve sosyal uyum kapsamında 2004-2006 döneminde sağlanacak katılım öncesi fonların kullanımına temel teşkil etmek üzere Ön Ulusal Kalkınma Planı (ÖUKP) hazırlanmıştır. Ulusal Bölgesel Geliştirme Stratejisini de içeren ÖUKP’de, Sekizinci BYKP’ye paralel olarak kırsal kalkınma konusuna ayrılmış olarak planın dördüncü geliştirme eksenini olan “Bölgelerin Ekonomik Gücünün Artırılması, Bölgeler Arasındaki Gelişimsel Farklarının Azaltılması ve Kırsal Kalkınmanın Hızlandırılması” kapsamında değerlendirilmekte, bunun yanı sıra diğer geliştirme eksenlerinde de kırsal kalkınma açısından bazı politikalara yer verilmektedir.

Tarım sektöründe yaşanan gelişmeler, Tarım Reformu Uygulama Projesi’nde istenen düzeyde ilerleme kaydedilememesi ve programın revizyon ihtiyacı dikkate alınarak 2004 yılı Kasım ayı sonunda 2006-2010 yıllarını kapsayan Tarım Stratejisi hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Tarım Stratejisi belgesi, kalkınma hedef ve stratejileri doğrultusunda, tarım sektörünün geliştirilmesi konusunda bir çerçeve oluşturmak ve yasal düzenlemelere temel oluşturmak üzere hazırlanmıştır.

Tarım Stratejisi, temel olarak tarım sektörünün, yapısal dönüşüm sürecinde rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşmasını amaçlarken; Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, kırsal toplumun refahının artırılmasına yönelik olarak kırsal kalkınmanın hızlandırılmasını hedeflemektedir. Bu kapsamda, özellikle tarım sektörünün geliştirilmesi ve sürdürülebilir tarım-çevre ilişkileri çerçevesinde doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi açısından iki strateji belgesinin uyumu ve bütünlüğü önem taşımaktadır. Bu Strateji belgesi tarımsal kalkınmanın yanı sıra tarımsal kırsal kalkınma girişimlerine de temel oluşturduğundan, her iki strateji belgesi birbirini tamamlayıcı nitelik arz etmektedir. Diğer taraftan, Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi, tarımın yeniden yapılanması sürecinde tarım sektöründen ayrılacak iş gücünün kentsel alanlarda yaratacağı göç ve işsizlik baskılarının giderilmesi amacıyla belirlenen politikaları da içermektedir.

Bu belgelerin yanında; Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı (ÇOB, 2005), Türkiye Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu (DPT, 2005), KOB Stratejisi ve Eylem Planı (DPT, 2004), Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (ÇOB, 2001), Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı (DPT ve ÇOB, 1998), Güneydoğu Anadolu Projesi Ana Planı (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Geliştirme Projesi (ZBK), Doğu Karadeniz Bölgesel Geliştirme Projesi (DOKAP), Doğu

Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), 1 Tarım Master Planları, Strateji belgesinin hazırlanmasında de erlendirmeye alınımı tır.

AB ile üyelik ili kilerimiz açısından kırsal kalkınma konusu; ilgili AB mevzuatının uyumla tırılması amacıyla hazırlanan AB Müktesebatının Üstlenilmesine ili kin 2003 Ulusal Program çalı maları; AB'ye ekonomik ve sosyal uyuma yönelik katılım öncesi fonların kullanımına temel te kil etmek üzere hazırlanan Ön Ulusal Kalkınma Planı (2004-2006); son Katılım Ortaklı ı Belgesi (2003) ile Katılım Öncesi Ekonomik Programı (2004) çerçevesinde ele alınımı tır.

Bu belgeler dı ında, katılımcı yöntemlerle hazırlanan;

- ❖ Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi (Çalı ma Belgesi Raporu 2001),
- ❖ Avrupa Birli i'ne Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu (2003)
- ❖ Türkiye ktisat Kongresi Çalı ma Grubu Raporları ve Sunumları (2004),
- ❖ kinci Tarım ırası Sonuç Raporu (2004),
- ❖ I. Çevre ve Ormanlık ırası Sonuç Bildirgesi ve ıra Kararları (2005),

gibi belgelerde dile getirilen görü ve öneriler, ulusal politikalarla uyum ve tutarlılık gözetilerek de erlendirmeye alınımı tır.

Yerel payda görü leri ve bilgi birikimleri, Strateji belgesine gerek hazırlık çalı maları gerek yukarıda dile getirilen referans belgelerin olu turulmasına a a ıda özetle sunulan aktörlerin katılımının sa lanması suretiyle dahil edilmis tir;

- ❖ Vali ve/veya vali yardımcıları, mahalli idare temsilcileri, bölge veya il düzeyinde kamu görevlileri,
- ❖ Üniversite temsilcileri,
- ❖ Üretici örgütlenmeleri, birlikleri ile meslek örgütlerinin temsilcileri,
- ❖ Yerelde proje yürüten veya faaliyet gösteren sivil toplum kurulu larının temsilcileri.

EK-2: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Hazırlanmasında Görev Alan ve Görü üne Ba vurulan Kurum Ve Kurulu lar

A a ıda sayılan kurum ve kurulu lar, Tarım ve Balıkçılık Komitesi Kırsal Kalkınma Alt Çalı ma Grubunun olu turulmasından, Strateji belgesinin Yüksek Planlama Kurulunda onaylanarak yürürlü e girmesine kadar geçen süreçte görev alan ve görü lerine ba vurulan kamu kurum ve kurulu ları ile ekonomik ve sosyal payda ları kapsamaktadır.

Bununla birlikte, her biri katılımcı yakla ımla hazırlanan referans belgeler (Ek-1), daha geni bir payda kitlesinin görü lerinin Strateji belgesine yansıtılmasına imkan sa lamı tr.

Kamu Kesimi

- İçi leri Bakanlığı 1
- Maliye Bakanlığı 1
- Milli E itim Bakanlığı 1
- Bayındırlık ve İskan Bakanlığı 1
- Sa lık Bakanlığı 1
- Tarım ve Köyi leri Bakanlığı 1
- Çalı ma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 1
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı 1
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 1
- Kültür ve Turizm Bakanlığı 1
- Çevre ve Orman Bakanlığı 1
- Devlet Planlama Te kilatı Müste arlı 1
- Hazine Müste arlı 1
- Dı Ticaret Müste arlı 1
- Avrupa Birli i Genel Sekreterli i
- Devlet İstatistik Enstitüsü Ba kanlı 1
- Devlet Su leri Genel Müdürlü ü
- Karayolları Genel Müdürlü ü
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlü ü (Mülga)
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
- Sosyal Yardımla ma ve Dayanı ma Genel Müdürlü ü
- GAP Bölge Kalkınma İdaresi Ba kanlı 1
- İller Bankası Genel Müdürlü ü
- Tarım İletmeleri Genel Müdürlü ü
- Tarım Reformu Genel Müdürlü ü
- Te kilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlü ü
- Koruma ve Kontrol Genel Müdürlü ü
- Tarımsal Ara tırmalar Genel Müdürlü ü
- Tarımsal Üretim ve Geli tirme Genel Müdürlü ü
- Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geli tirme ve Destekleme İdaresi Ba kanlı 1
- Türkiye Kalkınma Bankası A. .
- T.C. Ziraat Bankası A. .
- Türkiye İker Fabrikaları A. .

Kamu Kurumu Niteliindeki Meslek Kurulu ları

- Türkiye Odalar ve Borsalar Birli i
- Türkiye Ziraat Odaları Birli i
- Ziraat Mühendisleri Odası
- Orman Mühendisleri Odası
- Türk Veteriner Hekimler Birli i

Üretici Örgütleri

- Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birli i
- Tarıncı, Üzüm, Pamuk ve Ya lı Tohumlar Tarım Satı Kooperatifleri Birlikleri
- Türkiye Ormancılık Kooperatifleri Merkez Birli i
- Türkiye Süt, Et, Gıda Sanayicileri ve Üreticileri Birli i

Sivil Toplum Kurulu ları

- Do al Hayatı Koruma Derne i
- İktisadi Kalkınma Vakfı
- Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunlarını Ara tırma Derne i
- Tarımsal Geli me, E itim ve Sosyal Dayanı ma Vakfı
- Türkiye Erozyonla Mücadele, A açlandırma ve Do al Varlıkları Koruma Vakfı
- Türkiye E itim Gönüllüleri Vakfı
- Türkiye Kalkınma Vakfı
- Türkiye Turizm Yatırımcıları Derne i
- Türkiye Seyahat Acentaları Birli i

Üniversiteler

- Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- Harran Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- 19 Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulu u Ara tırma ve Uygulama Merkezi

EK-3: Çe itli Göstergeler

DE KENLER	Yıl	Kaynak	Türkiye	Kent (Şehir)	Kır (Köy)
Nüfus ve Demografik Göstergeler³					
Toplam Nüfus (bin ki i)	2000	D E	67.803	44.006	23.797
Nüfus Artı Hızı (binde)	2000	D E	18,28	26,81	4,21
Do urganlık Hızı (çocuk sayısı)	2003	TNSA ⁴	2,23	2,06	2,65
Hanehalkı Sayısı (bin)	2000	D E	15 070	10 314	4 755
15-64 Ya r grubundaki Fert Oranı (yüzde)	2000	D E	64,7	66,3	61,0
Toplam Ya Ba ımlılık Oranı	2000	D E	47,27		
Arazi Kullanım Göstergeleri					
Köy Genel Bilgi Anketine ⁵ göre toplam arazi ve kullanı biçimi (dekar)	2001	D E	668.781.782		
Tarla arazisi (yüzde)	2001	DİE	22,8		
Koruluk ve orman arazisi (fundalık ve makilik dahil) (yüzde)	2001	DİE	27,6		
Daimi çayır ve otlak (mera) arazisi (yüzde)	2001	DİE	21,8		
Tarıma elverişsiz arazi (yüzde)	2001	DİE	14,5		
Nadas arazisi (yüzde)	2001	DİE	5,6		
Meyve ve diğ er uzun ömürlü bitkiler için ayrılan arazi (yüzde)	2001	DİE	3,9		
Tarıma elverişli oldu ğ u halde kullanılmayan arazi (yüzde)	2001	DİE	2,9		
Sebze ve çiçek bahçeleri arazisi (örtü altı dahil) (yüzde)	2001	DİE	0,9		
Koruma Alanları (milli park, tabiat parkı, tabiatı koruma alanı, tabiat anıtı) (ha)	2004	ÇOB ⁶	840.734		
1994-2003 Döneminde Yıllık Ortalama Yanan Orman Alanı (ha)	2004	ÇOB	12.851		
Yerle me ve Altyapı Göstergeleri					
Köy Sayısı ⁷	2000	D E	37.366		
Köy Ba ına Ortalama Nüfus	2000	D E	636,8		
Nüfusu 250 ve Altında Olan Köy Oranı (Yüzde)	2000	D E	41,7		
Ş ehir Sayısı ⁸	2000	D E	923		
Hanehalkı bireylerinin bilgisayar kullanım oranı	2005	D E	17,7	23,2	8,3
Hanehalkı bireylerinin internet kullanım oranı	2005	D E	13,9	18,6	6,1
Ki sel bilgisayara sahip hane oranı	2005	D E	11,6	16,1	3,7
Evde internet kullanan bireylerin oranı	2005	D E	27,7	30,2	14,2
İ bekeli Su Da ıtım Sistemi Olan Köy Oranı (yüzde)	2004	KHGM ⁹	57		
Kanalizasyon İ bekesi bulunan köy oranı (yüzde)	2004	KHGM	15		
Köy ve Ba ılı Yerle im Birimlerinin Çı me Suyu Durumu (KHGM, 2004, yüzde)	Sulu			Yetersiz	Susuz
	80,3			11,4	8,3
Köy Yollarının Durumu (KHGM, 2004, yüzde)	Asfalt	Beton	Stabilize	Tesviye	Mutasavver
	32	1	46	18	3

³ Bu bölümdeki veriler D E 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına dayanmaktadır. Bu bölümde, kırsal alanlarla ilgili göstergeler köy nüfusundan derlenmiştir. Köy nüfusu; bucak, belde ve köy yerle im birimlerinin toplam nüfuslarına karşı gelmektedir. Kentsel göstergeler şehir nüfusu verilerinden derlenmiştir. Ş ehir nüfusu; il ve ilçe merkezlerinin toplam nüfuslarına karşı gelmektedir.

⁴ Türkiye Nüfus ve Sa ılık Ara tırması (TNSA) nüfusu 10 000'den az olan yerle imleri kırsal alan dahilinde kabul etmektedir. TNSA, Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından her be yılda bir yapılmaktadır.

⁵ D E tarafından yapılan 2001 yılı Genel Tarım Sayımı (GTS) Köy Genel Bilgi Anketi tüm köyler ve nüfusu 25.000'den az olan il ve ilçe merkezlerinde uygulanmıştır.

⁶ Bu veri, Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesindeki Do a Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlü ünce derlenmiştir.

⁷ Köy ve bucak yerle imlerinin toplam sayısıdır. Belde belediyeleri dahildir.

⁸ İl ve ilçe merkezlerinin toplam sayısına karşı gelmektedir.

⁹ Köy Hizmetleri Genel Müdürlü ü'ne ait veriler, KHGM'nin hizmet bölgesindeki köy ve köy ba ılı yerle im birimlerine götürülen hizmetleri özetlemektedir. Köy belediyelerinin (beldelerin) tamamı ile bazı köy ve köy ba ılı yerle im birimleri KHGM'nin hizmet bölgesi d ında kalmıştır. Yukarıda sunulan altyapı istatistikleri hizmet dahilindeki yerle imleri kapsamaktadır.

Sosyal Göstergeler						
6+ Ya Grubunda Okur Yazar Kadın Nüfus Oranı (yüzde)	2000	D E	80,6	84,9	72,6	
Okul Bitirenlerin içerisinde İlkö retim Düzeyi Mezunlarının Oranı (yüzde)	2000	D E	71,6	66,2	83,7	
İlkö retim Okullarının Da ılımı (yüzde)	2004	MEB	100,0	27,0	73,0	
İlkö retimde Bulunan Ö rencilerinin Mekansal Da ılımı (yüzde)	2004	MEB	100,0	72,3	27,7	
Ortaö retimde Bulunan Ö rencilerin Mekansal Da ılımı (Yüzde)	2004	DPT	100,0	95,8	4,2	
Bebek Ölüm Oranı (binde)	1998-2003	TNSA	29	23	39	
Çocuk Ölüm Oranı (1-5 arası) (binde)	1998-2003	TNSA	8	7	11	
Do um Öncesi Doktor Bakımı Alanların Oranı (yüzde)	1998-2003	TNSA	75,4	83,5	57,7	
Son Be Yılda Yapılan Do umların Evde Yapılma Oranı (yüzde)	1998-2003	TNSA	21,2	14,1	35,0	
12-23 Aylık Tam A ılanmı Çocukların Oranı (yüzde)	1998-2003	TNSA	54,2	62,9	36,5	
Gini Katsayısı	2003	D E	0,42	0,42	0,39	
Gıda ve Gıda D ı Fert Yoksulluk Oranı (yüzde)	2003	D E	28,1	22,3	37,1	
Tarım Sektörü Göstergeleri						
İletme Sayısı ¹⁰	2001	D E	3.075.516			
İletme Ba ına Ortalama Parsel Sayısı	2001	D E	4,1			
Ortalama Parsel Büyüklü ü (da)	2001	D E	14,9			
50 deardan küçük tarım arazisi bulunan İ letmelerinin payı	2001	D E	65			
Yalnızca Bitkisel Üretim Yapan İ letmeler (yüzde)	2001	D E	30,2			
Yalnızca Hayvancılık Yapan İ letmeler (yüzde)	2001	D E	2,4			
Her 100 İ letmeye Dü en Traktör Sayısı (adet)	2001	D E	30			
1987-2004 Dönemi Tarım Sektörü Büyüme Hızı (yüzde, 1987 fiyatlarıyla)	2005	DPT	1,0			
Tarım Ürünleri İ hracatı ve Oranı (ISIC Rev. 3) ¹¹ (Dolar, %)	2004	D E	2.644.895 4,2			
Tarım Ürünleri İthalatı ve Oranı (ISIC Rev. 3) (Dolar, %)	2004	D E	2.765.260 2,87			
Organik tarım alanı (bin, hektar)	2004	DPT	209.573			
Tarımsal Üretim De erinin Alt Sektörlere Göre Da ılımı (DPT, 2003, yüzde)			Bitkisel Üretim	Hayvancılık	Ormançılık	Su Ürünleri
			68,0	25,8	2,7	3,5
İstihdam Göstergeleri ¹²						
İ gücüne Katılma Oranı (yüzde)	2004	D E	48,7	44,5	55,4	
Kadının İ gücüne katılma oranı (yüzde)	2004	D E	25,4	18,3	36,7	
İstihdam (bin ki İ)	2004	D E	21 791	11 843	9 948	
İstihdam oranı (yüzde)	2004	D E	43,7	38,4	52,1	
İzlik Oranı (yüzde)	2004	D E	10,3	13,6	5,9	
Tarım D ı İzlik Oranı (yüzde)	2004	D E	14,7	14,3	16,1	
Cari üretici fiyatlarla GSY İ'nin sektörel da ılımı (D E, 2004, yüzde)			Tarım	Sanayi	Hizmetler	
			11,2	24,9	63,9	
İstihdamın Sektörel Da ılımı (D E, 2004, yüzde)			Tarım	Sanayi	Hizmetler	
			34,0	18,3	47,7	
Kırsal İstihdamın Sektörel Da ılımı (D E, 2004, yüzde)			Tarım	Sanayi	Hizmetler	
			67,5	7,9	24,6	

¹⁰ Tarımsal İ letmeler ait veriler D E'nin 2001 yılında gerçekleştirildi İ Genel Tarım Sayımı'nın Tarımsal İ letmeler Hanehalkı Anketi sonuçlarından derlenmiştir. Anket, tüm köyler ve nüfusu 5.000'den az olan İlçe merkezlerinde uygulanmıştır.

¹¹ Ekonomik faaliyetlere göre derlenen ISIC Rev. 3 de erleri baz alınmıştır. Söz konusu de erler, tarım ve ormancılık ile balıkçılık sektörlerini kapsamaktadır.

¹² Tüm İstihdam göstergelerinin elde edildi İ Hanehalkı İ gücü Anketi nüfusu 20.000'den az olan yerle İm birimlerini kırsal alan dahilinde kabul etmektedir.

EK-4: Hukuki Düzenlemeler ve istatistiki Çalı malarda Kırsal Alanın De erlendirilmesi

Hukuki düzenlemelerde ve farklı amaçlarla gerçekleştirilen istatistiki çalı malarda kırsal alan farklı yaklaşımlarla, bazı durumlarda kırsal alan tanımı yapılmaksızın değerlendirilmektedir. Bunlara ilişkin örnek teşkil etmek üzere bazı tanımlar aşağıda özetlenmektedir.

442 sayılı Köy Kanunu: Nüfusu iki binden fazla yurtlara köy, nüfusu 2.000 ile 20.000 arasında olanlara kasaba ve 20.000’den çok nüfusu olanlara şehir denilmektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu: İl ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunlu tutulurken, nüfusu 5.000 ve üzerinde olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabileceği hükme bağlanmaktadır. Köylerin veya muhtelif köy kısımlarının birleşerek belediye kurabilmeleri için, asgari 5.000 nüfus ile 5.000 metre mesafe ölçütü getirilmektedir.

Genel Nüfus Sayımı (2000): Yerleşim yeri temelinde demografik tanımlar geliştirilmiştir. Buna göre, “köy nüfusu” köy ve bucak nüfuslarına; “şehir nüfusu” ise il ve ilçe merkezleri belediye sınırları dahilindeki nüfusa karşılık gelmektedir.

Genel Tarım Sayımı (2001): Bilgiler aşağıda kapsamları ile birlikte açıklanan çalı malarla derlenmiştir:

- ❖ Köy Genel Bilgi Anketi: Tüm köyler ve nüfusu 25.000’den az olan il ve ilçe merkezleri,
- ❖ Tarımsal İletme Listeleri: Tüm köyler ve nüfusu 25.000’den az olan yerleşim yerleri,
- ❖ Tarımsal İletmeler (Hanehalkı) Anketi: Tüm köyler ve nüfusu 5.000’den az olan il ve ilçe merkezleri.

Hanehalkı Gücü Anketleri: 20.000 ve daha az nüfuslu yerleşim yerleri “kır” olarak tanımlanmıştır.

Köy Envanteri (1997): Nüfusuna bakılmaksızın; bucak, köy belediyesi ve köy statüsündeki tüm yerleşim yerleri kapsamına alınmıştır.

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2003): Kentsel örnek çerçevesi, idari statülerine bakılmaksızın nüfusu 10.000’den büyük olan tüm yerleşim yerlerinden oluşur. Kırsal örnek çerçevesi ise kentsel çerçevede dâhil kalan tüm yerleşim yerlerinden oluşur.

Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Ök Raporu: Kırsal alan; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin, önemli ölçüde doğal kaynakların kullanım ve değerlendirilmesine bağlı olduğu; ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği, geleneksel değerlerin hayatın şekillendirilmesinde etkili olduğu, yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu, teknolojik gelişmenin yaşam ve üretime yansımalarının daha uzun bir zaman aldığı sosyo-ekonomik nitelikleriyle “kentsel alanlardaki kalan mekanlar” olarak ifade edilmektedir.

Sekizinci Kalkınma Planı (2001-2005): Nüfusu 20.000’den yukarı yerleşimler kent kabul edilmektedir.

EK-5: Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Deneyimi

Türkiye'de kırsal yerleşimlerin kalkındırılması ve kırsal nüfusun yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik çabalar, Cumhuriyetin kuruluş yıllarına kadar gitmektedir. Cumhuriyetin kuruluşu ile başlayan modernleşme ve çağdaş hareketleri tarımda ve kırsal kesimde kalkınma çabalarında da etkisini göstermiştir. Nüfusun çok önemli bir bölümünün köylerde yaşamı ve ekonominin ağırlıklı olarak tarıma dayandığı bu ortamda, tarımsal ve kırsal kalkınmanın ulusal kalkınmadaki rolü, kalkınma ve çağdaş çabalarında tarıma ve kırsal nüfusa özel bir önem verilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu kapsamda, 1924 yılında yürürlüğe giren 442 sayılı Köy Kanunu ile köylere hukuki bir ilişki tanıtarak köylerin idari yapısı ve köylerde görülecek hizmetler belirlenmiştir. Ayrıca, köy okullarının öğretmen ihtiyacının karşılanmasına yönelik olarak çözüm arayışları sürdürülmüştür. Bu arayışların sonucunda, kırsal kökenli çocukların baskın öğretmenlik olmak üzere köy için gerekli ve geçerli mesleki donanıma kavuşturularak tekrar köylerin sosyo-ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak üzere köylerde istihdam edilmesini sağlayan Köy Enstitüleri 1940'ta yasal dayanağına kavuşmuştur.

Diğer taraftan, 1970'li yıllara kadar tarım sektörünün, GSYİH'deki ve ihracattaki payı, ekonomiye katkısı açısından önemini korumuştur. Tarım sektörü, çeşitli politikalar vasıtasıyla korunmuş ve gelişmesi desteklenmiştir. Bu çerçevede tarım sektöründe uzun vadede genel bir büyüme süreci yaşanmış, ürün çeşitliliği, gücü ve toprak verimi artmış, mekanizasyon ve pazara yönelme süreci hızlanmıştır.

Kırsal alanda bilgi ve teknoloji düzeyinin yükselmesi ve tarımsal üretimde makina kullanımının artması kırsal iş gücünün tarımsal üretimden ayrılması sonucunu doğurmuştur. Buna ek olarak nüfusun artışı hızının yüksek olması, yeni iş olanaklarının kısıtlı olduğu kırsal alandan kentlere göçü hızlandırmış ve Türkiye 1950'li yıllardan sonra hızlı bir kentleşme sürecine girmiştir. Kırsal-kent arasındaki gelişmişlik farklarından kaynaklanan göç ve hızlı kentleşme sürecinin gerek kırsal gerekse kentsel alanda yarattığı sorunlar, planlı dönemle birlikte kırsal kalkınma konusundaki arayışları hızlandırmıştır.

1963-1967 yıllarını kapsayan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) ile birlikte, Türkiye'de planlı dönem başlamış, sosyo-ekonomik kalkınmanın etkin ve rasyonel bir şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla planlı kalkınma ilkesi benimsenmiştir. Bu kapsamda, ulusal ölçekteki kalkınmanın; kamu kesimi açısından emredici, özel kesim açısından yol gösterici nitelikte hazırlanan beş yıllık kalkınma planları ve bunların uygulanmasına yönelik olarak hazırlanan yıllık program ve yatırım programları çerçevesinde sağlanması öngörülmüştür. Planlı dönemle birlikte, gerek kırsal alana altyapı ve kamu hizmetlerinin sunumu gerekse kırsal kalkınmanın hızlandırılması amacıyla çeşitli stratejiler geliştirilerek uygulamaya konmuştur.

Bu dönemde, kırsal kesimdeki yaşam kalitesinin kentsel kesime yaklaştırılması, kentsel ve ulusal pazarla bütünleşmenin sağlanması, kırsal alana götürülen hizmetlerin maliyetlerinin azaltılması ve daha geniş topluluklara ulaşarak hizmet etkinliğinin artırılması, kırsal yerleşim planlamasının yapılması ve kalitesinin iyileştirilmesi gibi amaçlarla farklı hükümet dönemlerinde;

- ❖ Birinci ve ikinci Beş Yıllık Kalkınma Planları dönemlerinde kırsal nüfusun gönüllü birliği içinde teşkilatlanması ve kamu kesimi ile gerekli birliği kurması, hizmet maliyetlerine katılması ve sahiplenmesi ilkelerini temel alan, emsal ve örgütsel açıdan baskın bir yöntem olarak benimsenen ancak ülke geneline yaygınlaştırılmayan Toplum Kalkınması,
- ❖ 1963-1965 yıllarında köye götürülen hizmetlerde emsal ve aktörler arasında birliği sağlamak, hizmetlerden çevre köylerin yararlanmasını mümkün kılmak amacıyla pilot olarak uygulanan Örnek Köyler,
- ❖ 1965-1970 yılları arasında köyün kendine yeterli bir yerleşim birimi durumuna gelmesi ve köy-kent ayrımının azaltılması amaçlarıyla 6 ilde uygulamaya konulan Çok Yönlü Kırsal Alan Planlaması,

- ❖ Üçüncü Be Yıllık Kalkınma Planı döneminde başlatılan, köy kümelerinde merkezi bir yerleşim birimini hizmet istasyonu olarak geliştirerek kırsal toplumu geliştirmeyi amaçlayan Merkez Köyler,

gibi yaklaşım ve modeller geliştirilmiştir. Bu girişimlerin başarısının sınırlı kalmasında; katılımın kısıtlı olması, uygulamaların ülke ve yöre şartlarına uymaması ve yerel ihtiyaçlara cevap vermemesi, önceliklerin doğru bir şekilde belirlenememesi, koordinasyon, işbirliği, idari ve teknik kapasite yetersizlikleri etkili olmuştur.

1977 yılı Hükümet Programında benimsenen “köy-kent” modeli, merkez köy çalışmalarının yerini almıştır. Uygulama için iki pilot yöre seçilmekle birlikte, köy-kent uygulaması 1979 yılında sona ermiştir. 1980’li yıllarda merkez köy niteliindeki yerleşim yerleri belirlenerek kırsal alana yönelik hizmetlerin bu merkezler aracılığıyla çevre yerleşim yerlerine ulaştırılması hedeflenmiştir. 1983-1990 yılları arasında, merkez köylerde özellikle eğitim, sağlık, sosyal tesisler, ulaşım, elektrik, içmesuyu gibi altyapı hizmetlerinde, örgütlenme, yem ve süt fabrikası gibi kırsal sanayi tesislerinin yaygınlaşmasında bazı anlamlı gelişmeler görülmüştür.

Köy-Kent modeli, geçmiş yıllardaki denemeleri ve uygulamadaki kesintinin ardından 2000 yılından itibaren Ordu ili Mesudiye ilçesi Çavdar Köyü’nde yeniden uygulamaya konulmuştur. Üç aşamada sırasıyla altyapı hizmetlerinin, sosyal hizmetlerin ve ekonomik kalkınmaya yönelik hizmetlerin geliştirilmesi suretiyle kırsal kalkınmayı hızlandırmak amaçlanmaktadır. Proje kapsamında “Köy-Kent Başkanlığı”, “Köy-Kent Yürütme Kurulu” ve “Köy-Kent Kurultayı” adı altında organlar oluşturulmuştur.

Öte yandan, 1970’li yıllardan bu yana, önemli bir bölümünü dış kaynaklarla finanse edilen kırsal kalkınma projeleri uygulamaya konulmuştur. Tamamlanmış ya da halen uygulanmakta olan kırsal kalkınma projelerinin amaçları, geri kalmış yörelerde ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi ve gelirin artırılması yoluyla yaşam kalitesinin yükseltilmesidir. Kırsal kalkınma projeleri; tarım ve hayvancılığın geliştirilmesi, sulama, sulmuş alanın ıslahı, köy yolları yapımı, orman yolları yapımı, içmesuyu tesisleri, içmesuyu sağlanması, tarımsal ve hayvansal üretimin artırılması ile amaçlandırma faaliyetleri gibi alanları kapsamaktadır. Kırsal kalkınma projelerinin başarısı finansman ve örgütlenme sorunları nedeniyle sınırlı kalabilmektedir.

Tamamlanmış ya da halen yürütülmekte olan kırsal kalkınma projeleri ve kırsal kalkınmaya katkıda bulunan projeler arasında;

- ❖ Çorum-Çankırı Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Erzurum Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Tarımsal Yayım ve Uygulamalı Araştırma Projeleri,
- ❖ Bingöl-Muğla Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Yozgat Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Ordu-Giresun Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Doğu Anadolu Havza Geliştirme Projesi,
- ❖ Ortak Ormancılık için Uygun Metotların Geliştirilmesi Projesi,
- ❖ Köy-Kent Projesi (Ordu/Mesudiye/Çavdar ve Yöresi Köyleri Köy-Kent Projesi),
- ❖ Sivas-Erzincan Kırsal Kalkınma Projesi,
- ❖ Anadolu Su Havzaları Rehabilitasyon Projesi,
- ❖ Köy Bazlı Katılımcı Yatırım Programı ve
- ❖ Kırsal Alanda Sosyal Destek Projesi

gibi önemli projeler bulunmaktadır.

Türkiye’de uygulanan ve uygulanmakta olan söz konusu kırsal kalkınma projelerinden edinilen deneyimler özetle;

- ❖ Güncel planlama yaklaşımlarının benimsenmesi, projelerin yerel özelliklere ve ihtiyaçlara göre şekillendirilmesi ve faydalanıcıların görüşlerine önem verilmesinin projelerin başarısı konusunda belirleyici olduğu,
- ❖ Proje ve öncelik seçimlerinin doğru yapılmasının yanında sosyal ve çevresel bileşenlere önem verilmesi gerektiği,
- ❖ Proje uygulamasında kamu kurumları ve ilgili aktörler arasında eşgüdüm sağlanamaması durumunda sorumluluk ve yetki karmaşası nedeniyle beklenen başarıya ulaşılamadığı,
- ❖ Proje uygulama safhasında idari ve teknik kapasite geliştirmeye dönük etkin programlara gereksinim duyulduğu,
- ❖ Proje hazırlık safhasında yöresel olanak ve kısıtların ortaya çıkarılması ve bunun sorgulanması gerektiği,
- ❖ Projelerde sağlıklı ve etkin bir izleme-değerlendirme sistemi kurularak; yerinde ve zamanında gerekli önlemlerin alınıp kaynakların etkin kullanımının sağlanması gerektiği,

eklinde özetlenebilir.

Bugüne kadar uygulanan kırsal kalkınma projelerinde dikkat çeken diğer bir husus ise, tarımdan ayrılan iş gücüne rağmen tarımdaki ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine ve geliştirilmesine kırsal kalkınma projelerinde yeterince yer verilmeyiştir.

Kırsal kalkınma, Türkiye’de bölgesel gelişimin sağlanması ve bölgeler arası dengesizliklerin giderilmesindeki stratejik önemini korumaktadır. Planlı dönem süresince bölgesel gelişmeye ve bölgesel gelişimlik farklarının azaltılmasına özel bir önem verilmiş, kalkınma planlarının sektörel öncelikleri ile mekansal boyutların bütünleştirilmesine yönelik olarak çeşitli dönemlerde muhtelif bölgesel gelişim planları hazırlanmıştır. Bu planlardan Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP), Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişim Projesi (ZBK), Doğu Anadolu Projesi Ana Planı (DAP), Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişim Planı (DOKAP) halen yürürlükte bulunmaktadır. Yeşilirmak Havza Gelişim Projesinin (YHGP) hazırlık çalışmaları ise halen devam etmektedir.

Bugüne kadar gerçekleştirilen çalışmalar, bölgeler arası gelişimlik farklarının önemli ölçüde az gelişim yörelerimizin kırsal niteliği ve tarıma dayalı ekonomik yapıları ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Nitekim, az gelişim yörelerimizde;

- ❖ Ekonomi halen genellikle verimi düşük tarımsal üretime bağımlı, bu bölgelerde iş ve gelir imkanları kısıtlı kalmakta,
- ❖ Genç iş gücü ve sermaye gibi üretken faktörlerin göç dinamikleri ile kaybı söz konusu olmakta,
- ❖ Düşük nitelikli iş gücünün girişimcilik kapasitesi ve verimliliği sınırlı bulunmakta,
- ❖ Altyapı, temel hizmetler ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi ihtiyacı açıkça görülmektedir.

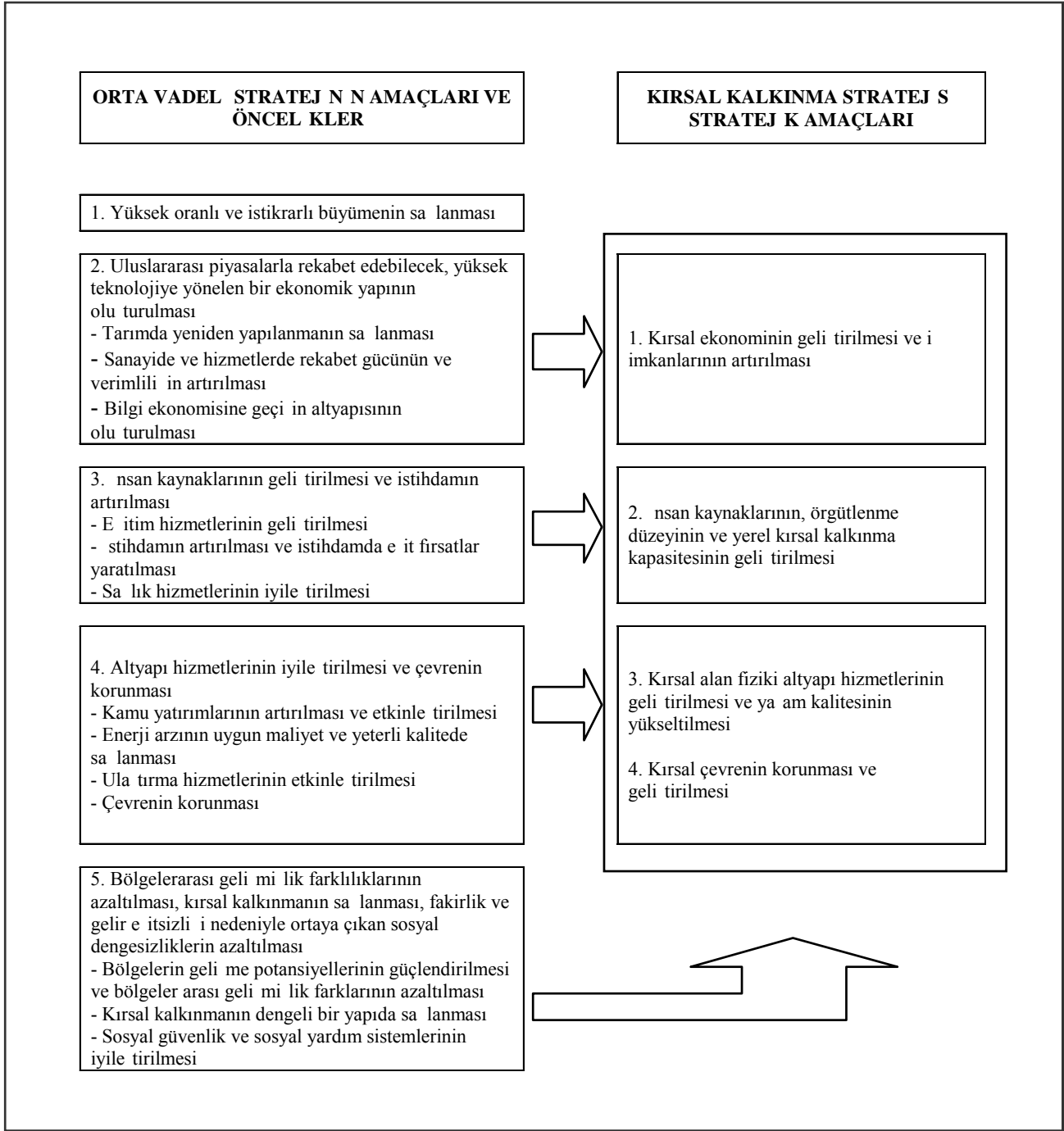
Bu nedenle, kırsal kalkınmanın bölgesel gelişim politikaları ile uyumu önem taşımaktadır. Ayrıca, **Türkiye’nin AB üyesi olduğu perspektifinde, kırsal kalkınma ekonomik ve sosyal uyuma yönelik politikaların önemli bir öncelik alanını oluşturmaktadır.** Özellikle, 2003 yılında Ulusal Programın revize edilmesi sonrasında gerek ulusal politika ve program belgelerinde gerek AB’ye katılım perspektifi gereğince hazırlanan belgelerde, kırsal kalkınmanın önemi giderek daha fazla vurgulanmıştır.

Ancak, bugüne kadar Türkiye’de AB ile mali işbirliği çerçevesinde kırsal kalkınmaya yönelik olarak 2000-2006 döneminde aday ülkelere uygulanan SAPARD benzeri bir program uygulanmamıştır. Diğer taraftan AB ile mali işbirliği çerçevesinde MEDA ve ÖÜKP (2004-2006) kapsamında yürütülen bölgesel gelişim ve sınır ötesi işbirliği projeleri kapsamında kırsal kalkınmaya yönelik olarak; çiftçilerin gelir kaynaklarının çeşitlendirilmesi, çayır ve meraların ıslahı ve otlatmanın kontrol altına

alınması, tarım sektöründeki KOB 'lerin yeni i kurma, mevcutlarını geli tirme, pazar geli tirme konularında desteklenmesi, gelir getirici alternatif tarımsal faaliyetlere yönelik olarak tarımsal teknikleri iyile tirici ve içsel potansiyeli harekete geçirici projelere öncelik verilmektedir. Söz konusu programlar çerçevesinde gerçekleştirilecek uygulamaların, müktesebatın üstlenilmesi ve AB ile ekonomik ve sosyal uyumun sa lanmasına katkıda bulunmanın yanında merkezi ve yerel düzeyde kapasite geli imini hızlandırması beklenmektedir

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal hayatındaki ilerlemelere paralel olarak özellikle insan kaynaklarının ve kırsal altyapının geli tirilmesi, tarımda verimlili in artırılması yönünde önemli geli meler kaydedilmiştir. Ancak, bölgeler arası ve kırsal-kent arası geli mi lik farklılıkları halen önemini korumakta olup, ça da uygarlı ın en ileri a masına ulaşmayı hedefleyen Türkiye'de kırsal kalkınmanın hızlandırılması en önemli öncelik alanlarından birini oluşturmaya devam etmektedir.

EK-6: Orta Vadeli Strateji ve Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisinin Amaçları

Kaynak: Orta Vadeli Stratejinin Amaçları ve Öncelikleri, ÖÜKP (2004-2006)

EK-7: Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi Çerçevesi

TEMEL AMAÇ
Temelde yerel potansiyelin ve kaynakların değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını esas alarak; kırsal toplumun i ve yaşam koşullarının kentsel alanlarla uyumlu olarak yöresinde geliştirilmesi ve sürdürülebilir kılınmasıdır.
STRATEJİK AMAÇ ve ÖNCELİKLER
Stratejik Amaç 1: Ekonominin Geliştirilmesi ve İmkanlarının Artırılması
Öncelik 1.1: Tarım ve Gıda Sektörlerinin Rekabetçi Bir Yapıya Kavuşturulması <ul style="list-style-type: none">
- Üreticilerin Örgütlenme ve Bilgi Düzeyinin Yükseltilmesi
- Su ve Toprak Kaynaklarının Etkin Kullanımı
- Tarım ve Gıda Sanayii İşletmelerinin Rekabet Gücünün Artırılması
- Gıda Kalitesi, Tüketicinin Korunması ve Gıda Güvenliğine Yönelik Kontrol Yapılarının Güçlendirilmesi Öncelik 1.2: Kırsal Ekonominin Çeşitlendirilmesi
Stratejik Amaç 2: İnsan Kaynaklarının, Örgütlenme Düzeyinin ve Yerel Kalkınma Kapasitesinin Geliştirilmesi
Öncelik 2.1: Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Öncelik 2.2: Yoksullukla Mücadele ve Dezavantajlı Grupların İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması Öncelik 2.3: Yerel Kalkınma Kapasitesinin Güçlendirilmesi
Stratejik Amaç 3: Kırsal Alan Fiziki Altyapı Hizmetlerinin Geliştirilmesi ve Yaşam Kalitesinin Artırılması
Öncelik 3.1: Kırsal Altyapının Geliştirilmesi Öncelik 3.2: Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması
Stratejik Amaç 4: Kırsal Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi
Öncelik 4.1: Çevreci Tarım Uygulamalarının Geliştirilmesi Öncelik 4.2: Orman Ekosistemlerinin Korunması ve Orman Kaynaklarının Sürdürülebilir Kullanımının Sağlanması Öncelik 4.3: Korunan Alanların Yönetimi ve Geliştirilmesi

Mekansal
Duyarlılık

Birli ve
Katılımcılık

Sürdürülebilirlik

Sosyal
Çerçeme

Politika ve Düzenlemelerde
Tutarlılık ve Etkin İzleme

Kaynak Kullanımında
Etkinlik